

VÝZNAM PRŮŘEZOVÝCH TÉMAT (dle RVP ZV) V SOUČASNÉM ZÁKLADNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

Antonín Dvořáček

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Antonín DVOŘÁČEK**
Osobní číslo: **H108042**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Význam průřezových témat (dle RVP ZV)
v současném základním vzdělávání**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS, 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce. S vědomím těchto pravidel a zásad a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na historické souvislosti a současnost školství u nás;
- na seznámení s obsahem kurikulárních dokumentů, týkajících se vzdělávání na našich základních školách;
- na dělení, obsah a význam průřezových témat stanovených RVP pro základní vzdělávání v ČR.

Součástí práce bude drobný sociologickopedagogický výzkum, který bude situován na základní školy a bude zjišťovat pohled učitelů na průřezová témata dle RVP ZV.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Fejová, L. Učitel v pedagogické praxi. Brno: IMS, 2004.

Hájek, B., Hofbauer, B., Hrdličková, V., Pávková, J., Pavlíková, A. Pedagogika volného času. Praha: Portál, 2002. 3. aktualizované vydání, 231 s., ISBN 80-7178-711-6

Mazánková, L. Typologie výchovných potíží. Brno: IMS, 2007.

Nekonečný, M. Sociální psychologie. Praha: Academia Praha, 2000. 1. vydání – dotisk, 287 s., ISBN 80-200-0690-7

Nešpor, K., Csémy, L. Alkohol, drogy a vaše děti. Praha: BESIP, 1997. 4. rozšířené vydání, 129 s.

Průcha, J. Moderní pedagogika. Praha: Portál, 2002. 2. přepracované a aktualizované vydání, 488 s., ISBN 80-7178-631-4

Sýkora, F. Pedagogická psychologie v učitelské praxi. Brno: IMS, 2003.

Vágnerová, M. Vývojová psychologie. Praha: Portál, 2000. 1. vydání, 528 s., ISBN 80-7178-308-0

Ministerstvo dopravy. Bezpečí dítěte v dopravě. Praha: MD, 2008.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2007.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Monika Tannenbergerová, DiS.**

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **16. března 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2013**

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Milošlav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užití-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k větší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato práce je zaměřena na význam průřezových témat v rámci výchovně vzdělávacího procesu na našich základních školách. V úvodu popisuje historii a současný stav základního vzdělávání na našem území. Rovněž upozorňuje na osobnost pedagoga, jako základního socializačního činitele. Dále se věnuje základním kurikulárním dokumentům a jejich hlavním cílům. Primárně tato práce pojednává o obsahu jednotlivých průřezových témat tak, jak je stanoví Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. V závěru se práce věnuje provedenému výzkumu v oblasti multikulturní výchovy na základních školách a jeho vyhodnocení.

Klíčová slova:

Pedagogika, Vzdělávání, Výchova, Základní škola, Kompetence, Průřezová témata, Multikultura, Společnost.

ABSTRACT

This work is focused on the importance of crosscutting topics within the education system in our primary schools. In the beginning, it describes the history and the current status of the primary education within our lands. It also points out the personality of the pedagogue, who is the basic socialization factor. Furthermore, it deals with elementary curricular documents and their goals. Primarily, this work deals with the content of each crosscutting topic in a way, that is specified in the General educational program for primary education. In the end, the work discusses the survey of the multicultural education in primary schools and its evaluation.

Keywords:

Pedagogy, Education, Upbringing, Primary school, Competences, Crosscutting topics, Multiculturality, Society.

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Monice Tannenbergerové, DiS. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Rovněž děkuji panu Aleši Lakotovi, za pomoc při získávání údajů a informací použitých pro vypracování mé bakalářské práce.

Antonín Dvořáček

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1. ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	10
1.1 Historické souvislosti.....	12
1.2 Současnost	20
1.3 Pedagog jako významný socializační činitel.....	23
2. KURIKULÁRNÍ DOKUMENTY A JEJICH CÍLE	26
2.1 Školský zákon – obecné vzdělávací cíle	26
2.2 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	32
2.3 Školní vzdělávací program.....	34
3. PRŮŘEZOVÁ TÉMATA	39
3.1 Průřezová témata, jejich postavení a realizace v systému základního vzdělávání	39
3.2 Obsah jednotlivých okruhů průřezových témat.....	42
II. PRAKTICKÁ ČÁST	59
4. VÝZKUM PROVEDENÝ MEZI PEDAGOGY ZÁKLADNÍCH ŠKOL	60
4.1 Metodologie výzkumu	61
4.2 Výsledky dotazníku	61
4.3 Vyhodnocení výzkumu	71
ZÁVĚR	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	76
SEZNAM OBRÁZKŮ	77
SEZNAM TABULEK	78
SEZNAM GRAFŮ	79
SEZNAM PŘÍLOH	80

ÚVOD

Edukační proces na základních školách navazuje na předškolní docházku každého jedince. Jedná se z pohledu osobnostního rozvoje jedince o velice složitý proces, který na malého školáka klade velké břemeno, kdy život plný her musí nutně vyměnit za svět, ve kterém platí určitá pravidla, za svět plný nových povinností a úkolů, které musí zvládnout, aby se správně do společnosti socializoval.

V současné době se děti musí vyrovnávat s dalšími, zcela novými fenomény, kterými je mísení rozličných národních kultur, které souvisí s globalizací celé společnosti a uvolněním, dříve velmi přísně střežených státních hranic, což umožňuje stěhování celých komunit mezi jednotlivými státy. V případě České republiky se pak jedná především o migraci obyvatel z bývalého východního bloku, kteří tak s sebou přinášají prvky jejich kultury, na naše území. Rovněž pochopení svého postavení jako občana státu, uvědomění si svých práv, ale i povinností, přístupu člověka k přírodě, seznámení se s mediální komunikací a mnohé další oblasti vzdělávání musí být realizovány v rámci edukačního procesu na základních školách.

A právě tyto skutečnosti mě vedly k výběru tématu **VÝZNAM PRŮŘEZOVÝCH TÉMAT (dle RVP ZV) V SOUČASNÉM ZÁKLADNÍM VZDĚLÁVÁNÍ**. Rovněž fakt, že bydlím v regionu, kde se výrazně navýšil počet mongolské komunity, nabývají tato témata (zejména téma multikultury) v našem regionu na významu a přispěl tak, k mému rozhodnutí, zvolit si výše uvedené téma pro zpracování v této bakalářské práci.

Hlavním cílem teoretické části této bakalářské práce je seznámit s okruhy a obsahem jednotlivých průřezových témat tak, jak je stanoví Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání, vydaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR, jako základní dokument, který je závazný pro všechny základní školy.

*Cílem praktické části této práce potom je získat formou strukturovaného dotazníku informace od pedagogů, týkající se realizace a aplikace **multikulturní výchovy** na ZŠ v blanenském regionu, tyto informace zpracovat, provést jejich analýzu, grafické znázornění a následnou interpretaci výsledků provedeného výzkumu tak, aby bylo možné potvrdit či vyvrátit níže stanovené hypotézy:*

Hypotéza H1: *Zkoumaný vzorek pedagogů má zato, že nevhodné multikulturní školní prostředí má vliv na utváření rasových předsudků u žáků základních škol.*

Hypotéza H2: *Pedagogové mladší 41 roků, jsou z předchozího studia na vysoké škole lépe odborně připraveni pro výuku multikulturní výchovy na základních školách, než jejich starší kolegové.*

Při práci na této bakalářské práci jsem použil obsahové analýzy a citace z dostupných materiálů. Seznam těchto materiálů pak uvádím na konci této bakalářské práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1. ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Základem každé společnosti vždycky byli, jsou a budou lidé. Tito lidé vytváří určitou kulturu, která je typická v daném časoprostoru a vyznačuje se odlišnými projevy svých pravidel v chování, uznávání určitých hodnot, udržování tradic, různými přístupy v otázkách náboženství apod. Z uvedeného vyplývá, že se i pohled na základní vzdělávání bude v jednotlivých kulturách, tu a tam mírně, jinde zase extrémně, lišit od určitého standardu, který je běžný v moderních společnostech.

Každá moderní společnost si musí být vědoma, že vzdělání je základem jejího správného fungování. Bez patřičného vzdělání by prostě nebylo možné jednotlivé její členy udržovat v jakémsi celku, který se podílí na udržení a rozvoji daného společenství lidí a jeho kultury. Proto je zcela nezbytné, aby daná společnost zajistila svým členům možnost vzdělávat se.

Do jaké míry umožní společnost svým členům se vzdělávat opět závisí na jednotlivých kulturách a rovněž na přístupu zainteresovaných státních orgánů. To, co se v jedné kultuře považuje za standard, v jiné může být považováno za naprosto nadstandardní nebo naopak za hrubý podprůměr. Vycházíme-li z běžných evropských poměrů, pak ve srovnání s africkými státy, kdy ve většině případů děti ani do žádných škol nechodí, v lepších případech absolvují elementární základy čtení a psaní, je evropský vzdělávací systém skutečně na mnohem vyšší úrovni. Srovnáme-li ho však například s Japonskem, kde je kladen velký důraz na vzdělání ve všech jeho formách a podobách, potom musíme přiznat, že má Evropa ještě co dohánět.

Kultura a státní orgány však nejsou jedinými faktory, které rozhodují o vzdělanosti členů dané společnosti. Velice důležitým hlediskem je také ekonomická situace v této společnosti, resp. jak silnou ekonomiku má ten který stát. A opět jsme u jádra věci. Čím vzdělanější společnost, tím silnější ekonomika a samozřejmě i větší možnost pozitivního rozvoje dané společnosti.

A právě z těchto důvodů, by každá moderní společnost měla usilovat a zajišťovat vzdělávání svých jednotlivých členů tak, aby byli uplatnitelnými nejen na trhu práce,

ale především svým jednáním a chováním se stali platnými členy dané kultury, tuto dokázali nejen udržovat, ale i dále rozvíjet a předávat na další generace.

Dítě se rodí na svět, kromě genetické „výbavy“ od rodičů, s několika vrozenými reflexy a všemu ostatnímu se musí naučit. Tomuto vývoji člověka říkáme výchovně-vzdělávací proces, který v podstatě trvá celý život a má vést k začlenění jedince do společnosti, tedy k jeho socializaci. Primárním výchovným činitelem každého dítěte je jeho rodina, která především v raných vývojových obdobích dítěte, má nezastupitelnou funkci v rámci výchovně vzdělávacího procesu. Dalším důležitým mezníkem je tzv. předškolní vzdělávání. Tento typ vzdělávání navazuje na předchozí rodinou výchovu. Dítě se začíná osamostatňovat, není již tolik závislé na pomoci dospělých, ale především začíná mít potřebu navazovat sociální kontakt i s jinými osobami než jsou členové jeho rodiny, především se svými vrstevníky. Současně by také tento typ vzdělávání měl postupně připravit dítě na další jeho významný životní krok a tím je zahájení pravidelné školní docházky, jinými slovy řečeno na „základní vzdělávání“.

Počátek základního vzdělávání je velmi významným mezníkem v životě každého člověka. Svět her se postupně mění na svět zákazů, příkazů a povinností a ne každý jedinec se s nimi dokáže správně vyrovnat. Nejen fyziologicko – psychický vývoj jedince však má vliv na to, jakým způsobem tento přechod dítě zvládne. Rovněž pedagog v tomto případě hraje velice významnou roli a mnohdy na sympatiích, antipatiích, či důvěře dítěte vůči jeho osobnosti, závisí i úspěšnost jeho školní docházky.

Základní vzdělávání má zajistit, aby žáci na základních školách v rámci své docházky získali kvalitní základy moderního všeobecného vzdělání. Co se skrývá pod pojmy „moderní všeobecné vzdělání“? Zcela jistě by měli žáci poznat hlavní oblasti lidské kultury, získat schopnost dorozumívat se s lidmi, základní vzdělávání by je mělo rovněž vybavit dovednostmi a vědomostmi tak, aby mohli pokračovat v dalším navazujícím vzdělávání a dokázali se uplatnit v životě. Do moderního všeobecného vzdělávání je nutné také zařadit otázky výchovy ke zdravému životnímu stylu a ochraně životního prostředí. Základní vzdělávání můžeme rovněž charakterizovat jako snahu o rozvoj osobnosti postupně vyzrávajícího mladého člověka, který je schopen samostatně myslet, svobodně a autonomně se rozhodovat, projevovat se jako demokratický občan a jednat v souladu s obecně uznávanými životními a mravními hodnotami. Základní vzdělávání

lze rovněž nadefinovat, jako proces, který slouží k získání základních kompetencí, kterými by měl absolvent základní školy disponovat (občanské, sociální, komunikativní...).

Samozřejmě by bylo možné nadefinovat základní vzdělávání mnoha dalšími způsoby. Všechny definice by však měli směřovat k několika základním cílům, které jsou pro základní vzdělávání vytyčeny. Podstatným vždy zůstává to, aby žáci v jeho rámci získali hodnotové a poznávací stránky života, osvojili si hlavní zásady a normy lidského jednání a uměli se odpovědně rozhodovat a jednat.

1.1 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Základní vzdělávání tak, jak ho známe v dnešní podobě, ať již z pohledu žáka, rodiče, či pedagoga, mělo svůj vývoj a jeho cesta nebyla, především v počátcích, příliš jednoduchá.

Z historického pohledu bylo vzdělání původně výsadou šlechty, popř. církevních hodnostářů. Důvod byl zcela prozaický. Dokud byli lidé nevzdělaní, neuměli číst a psát, potom si šlechta, či církev mohla prosazovat svoji „zlovůli“, naprosto beztravně a v podstatě tak dokázala ovládat obrovskou masu lidí. Pokud někdo vybočil z jejich řad a přidal se na stranu utlačovaných, velice rychle byl umlčen a odstraněn tak, aby nemohl narušovat zaběhnutý systém. Typickým příkladem, takového chování tehdejší církve, který pochází z našich dějin, je Mistr Jan Hus.

Vzděláváním se však zabývali již mnohem dříve antičtí filozofové (Platón, Aristoteles), před nimi ještě také Konfucius v Číně. Pochopili, že pro vytvoření správně fungujícího státu je zapotřebí vzdělaných úředníků a vládců, kteří povedou danou zemi ku prospěchu a prosperitě. Následně se potřeba vzdělávání přenesla i do starověkého Říma. Nicméně toto vzdělávání bylo poskytováno pouze vyvoleným a byly od něj zcela odděleny příslušnice ženského pohlaví.

Prvním, kdo se pokusil o jakousi systematizaci základního vzdělávání byl, Jan Ámos

Komenský. Byl průkopníkem poskytování základního vzdělávání, jehož pedagogický přístup ke vzdělání mnohdy předčil svoji dobu o několik století a jako Češi, můžeme pyšně říci, že jeho odkazů se využívá i v současné moderní pedagogice a vzdělávání, a to nejen u nás, ale i jinde ve světě. Nejprve kazatel, později biskup církve Jednoty bratrské, který projevil nebývale jemný cit pro pedagogiku a vzdělávání. Nejenže rozdělil období vývoje člověka na jednotlivé etapy, ve kterých má získat výchovu a vzdělání na určitém typu školy (do 6 let dětství – klín mateřství, 6 – 12 let chlapectví – škola obecná, škola s vyučovacím jazykem mateřským, 12 - 18 roků dospívajícího věku – škola latinská, čili gymnasium a 18 – 24 roků období jinošství – akademie, cestování), ale sám se neustále o zavedení systému vzdělávání pokoušel. Bohužel, on sám byl jako nekatolík velice často pronásledován a byl nucen se uchýlovat do exilu, a právě proto jeho snahy byly velice často pouze krátkodobé. I přes tyto nezdary se však nevzdával a věnoval se také psaní knih a především učebnic, které měli sloužit pro výuku. Snad nejznámější, ale také nejzajímavější učebnicí, kterou Jan Ámos Komenský napsal, lépe řečeno vytvořil, je jeho ORBIS PICTUS (Svět v obrazech). Jde o knihu, která byla svým způsobem průlomová. Průlomová tím, že při její tvorbě Komenský uplatnil svoji známou zásadu „škola hrou“. Domníval, že by žáci měli umět naučenou látku nejen mechanicky odříkat, ale opravdu i rozumět tomu, čemu se učí. Opatřil tedy učebnici i ilustracemi, tak aby pro žáky byla poutavá. Tato učebnice se týkala oblastí biologie, teologie a člověka – tedy období dnešních základů společenských věd. *Již zde tedy lze hovořit o jakémsi pokusu o průřezovost a provázanost jednotlivých oblastí výuky a vzdělávání, jako významném prvku edukačního procesu na základních školách. Kromě „školy hrou“ uplatňoval při výuce celou řadu dalších pedagogických zásad, kterých se běžně využívá i v dnešní době.*

Mezi takové můžeme zařadit:

- a) názornost,
- b) uvědomělost,

- c) soustavnost,
- d) přiměřenost,
- e) individuální přístup,
- f) trvalost.

Stránka z Orbis Pictus z roku 1685¹

Neméně významnou publikací Komenského byla jeho DIDACTICA MAGNA (Velká didaktika). V tomto svém díle se snaží upozornit na to, aby byla pedagogika ustanovena jako vědní obor a byly přesně určeny zákony výchovy. Snaží se zde vysvětlit, že škola se má stát důležitou pro každého jedince a výchova je podle jeho slov nutná k důstojnému lidskému životu. Za důležitého Komenský považuje žáka, nikoli učitele.²

Za připomenutí zcela jistě také stojí jeho dílo JANUA LINGUARUM RESERATA (Brána jazyku otevřená). „ Učebnice se skládá z jednoho tisíce paragrafů, členěného do sta kapitol, v nichž Komenský formou krátkých průpovědek popisuje různé jevy a věci – zprvu náboženská témata, přírodu, lidské tělo, lidskou duši, řemesla, obydlí, společnost, vědy, chování. V těchto průpovědkách je použita celá obvyklá slovní zásoba (asi osm tisíc slov) a gramatika latiny (potažmo jiných jazyků). Žák se tedy jazyk naučí tím, že si

1 http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Orbis_pictus_1685_flores.JPG

2 <http://www.spisovatele.cz/jan-amos-komensky>

zapamatuje latinské verze těchto průpovědek a jejich význam“.³ *I v tomto případě jde o nástin toho, že člověk má být vychováván ve všech osobnostních složkách rovnoměrně a ve všech oblastech společenského života, tedy můžeme zde opět spatřovat význam průřezových témat, jako určité spojnice či doplnění mezi jednotlivými oblastmi výuky. Specifičnost je navíc umocněna tím, že žák se současně učí i cizímu jazyku, tedy určitému prvku odlišné kultury, což dnes může korespondovat například s multikulturní výchovou, ale i dalšími oblastmi průřezových témat na základních školách.*

Komenský také prosazoval názor, že vzdělání má být přístupné všem, tedy chudým i bohatým, mužům i ženám bez jakéhokoli rozdílu a má být zdarma. Kladl rovněž důraz na tělesnou výchovu a také na to, že děti se mají učit nejen vědomostem, ale také dovednostem (praxi). Současně ale poukazoval na to, že ve škole musí být zachována kázeň. Znamé je potom jeho úsloví „Škola bez kázně je jako mlýn bez vody“.

Dalším významným mezníkem ve vývoji českého, resp. tehdejšího rakousko – uherského školství bylo období tzv. Tereziánských reforem, které přišly za vlády Marie Terezie. Hospodářský i politický vývoj ve II. polovině 18 stol. (zrušení nevolnictví, zrušení manufaktur...) si vynucuje změny i v systému školství. Otázky v oblasti týkající se školství přebírá stát a zavádí se **všeobecná vzdělávací povinnost** pro děti poddaných.

Roku 1774 vydává Marie Terezie **Všeobecný řád školní**, který je prvním výrazným zásahem do školního vzdělávání. Cílem řádu je poskytnout každému takové vzdělání, které odpovídá jeho původu, děti, které neměly domácího učitele, musely chodit do školy, dokud nezvládly látku (obvykle 6 – 7 let).

V této době existují tři typy škol:

a) **triviální** – zřizovaly se na vesnicích, byly 1 – 2 třídní, obsahem vzdělávání byl katechismus a trivium, tedy čtení, psaní a počty, také pracovní a hospodářské znalosti podle povahy bydliště. Vyučovacím jazykem byla čeština.

³ http://cs.wikipedia.org/wiki/Dv%C3%A9%99e_jazyk%C5%AF_odev%C5%99en%C3%A9

b) **hlavní** – byly zřizovány ve městech jako 3 – 4 třídní. Kromě trivía se učila rovněž latina, zeměpis, dějepis a přírodověda. Od třetí třídy byla vyučovacím jazykem němčina.

c) **normální** – které existovaly pouze v zemských centrech a byly 4 třídní. Vyučovacím jazykem byla němčina a vyučovalo se rozšířené učivo škol hlavních.

V dalších reformách pokračoval i následník Marie Terezie na Rakousko – Uherském trůně, její syn **Josef II.** Zasadil se o rozšíření sítě škol, kdy na každých 90 – 100 dětí měla existovat jedna funkční škola. Od roku 1780 se povinná školní docházka vztahuje i na dívky. Současně také byly pořizovány seznamy dětí školou povinných a za neposílání těchto dětí do školy hrozila rodičům peněžité pokuta nebo jednodenní vězení.

Počátek a rozvoj české pedagogiky se datuje na přelom 18. a 19. stl. a je spojen se zárodky rodícího se národního obrození. V této době se setkáváme na českém venkově s pokrokovým typem vlasteneckých učitelů, kteří se snažili pomáhat širokým lidovým vrstvám osvětovou prací a současně čelit sílícímu vlivu germanizace u nás. Postupně vystupují tito učitelé i s požadavky na školskou reformu a na lepší sociální zabezpečení učitelstva.

Mezi představitele tohoto období u nás řadíme tyto pedagogy:

Jakub Jan Ryba – výrazný představitel národněobrozeneckých snah, známý také jako hudební skladatel (česká mše vánoční),

Bernard Bolzano – vyzvedává úlohu rodinné výchovy, požaduje povinnou školní docházku do 14 – 15 let a zdůrazňuje věcné vzdělání,

Karel Slavoj Amerling – vystoupil s promyšleným plánem na reformu základního školství v duchu národních tradic. Cílem školy má být příprava jedince, který bude tvořivě rozvíjet vědění a uvádět do života mravní principy své společnosti. Výchova má být všestranná a soustavná orientovaná na všechny základní obory lidského vědění a lidské činnosti (tedy v souladu s Komenským).

Gustav Adolf Lindner – první profesor pedagogiky na UK v Praze. Zdůrazňoval národní prvek ve výchově, vyžadoval vysokoškolské vzdělání pro učitele základních škol a zasazoval se o vyšší vzdělání dívek.⁴

Školství ve II. polovině 19. stol. na našem území

S koncem absolutismu v Rakousku – Uhersku nastávaly vhodné podmínky pro rozvoj školství. Změnilo se rovněž postavení církve ve vztahu ke školství, církev od této doby zajišťovala na školách pouze výuku náboženství.

Roku 1869 je vydán **Základní školský zákon**, který stanovuje povinnou školní osmiletou docházku, rozšiřuje obsah vzdělání a reorganizuje systém základního školství.

V této době se základní školy dělí na *obecné* a *měšťanské*.

Školy obecné – měly za cíl vychovávat děti k mravnosti, zbožnosti a rozvíjet jejich poznání (jazyk, počty, psaní, tělocvik...). Děvčata byla navíc vzdělávána v ženských pracích a nauce o domácím hospodaření. Jednalo se o školy veřejné, které byly zřizovány obcí, zemí, či státem, mohly však být i soukromé.

Školy měšťanské – poskytovaly dětem vyšší vzdělání než školy obecné. Předměty stejné jako na školách obecných, ale ve větším rozsahu a navíc předměty jako aritmetika, jazyky... Na německých školách se vyučovalo německy. Školy měšťanské byly otevírány jako osmileté, popř. jako tříleté, navazující na 5. ročník školy obecné. Zajímavostí je že, poslední tři roky osmiletého studia a celé navazující tříleté studium, byly zvláště odděleny třídy pro dívky a chlapce.

Školy obecné a měšťanské byly určeny především pro děti městské a venkovské chudiny. Drtivá většina těchto dětí odcházela po absolvování těchto škol do praxe.

4 http://zameklomnice.cz/pdf/implementace/docs/1_rocnik/SOS/PED/vyvoj.pdf

Školství v Československé republice v období 1918 - 1939

V období vzniku samostatné Československé republiky jsou do našeho školství, tak jako v podstatě ve všech ostatních oblastech společenského života, přejímány platné zákony rozpadnuvší se Rakousko – Uherské monarchie, resp. pro Čechy zákony rakouské a Slovensko pak zákony uherské. Byly provedeny pouze dílčí úpravy, zavádí se rovněž předmět Občanská nauka. Je vyvíjena snaha o snížení počtu žáků na jednoho učitele z původních 80 na 60. Na venkově převažují i nadále 1 – 2 třídní obecné školy. To zajišťovalo, že i v malých obcích mohly být zřizovány tyto typy škol a s tím souvisí zabezpečení gramotnosti vysokého počtu obyvatelstva. Ve městech běžně existovaly 5. třídní školy obecné a na ně navazující 3 leté školy měšťanské.

V roce 1920 se koná **První sjezd učitelů**, na kterém se sami učitelé snaží ovlivnit školskou politiku státu. Vystupují s požadavkem zrušení zastaralých zákonů rozpadlého mocnářství a vydání nového školského zákona. Dále požadují vytvoření jednotného školského systému od mateřských škol až po školy vysoké a požadují rovněž vysokoškolské vzdělání pro všechny učitele. Přípravy těchto zásadních reforem se zhostil tehdejší vynikající pedagog **Václav Příhoda** (později profesor pedagogiky a psychologie na UK v Praze). Bohužel jeho reformy se nikdy nepodařilo prosadit do praxe.

Meziválečné období se tedy vyznačuje především různými snahami o reformu školství. Vzniká celá řada pokusných škol s různým obsahem vzdělávání a metodami práce s žáky. Předmětem kritiky je celý školský systém a úroveň školní praxe. Mimo jiné je kritizováno, že systém škol upřednostňuje děti majetných rodičů.

Mezi představitele tohoto období můžeme kromě výše uvedeného Václava Příhody zařadit také celou plejádu skvělých pedagogů, jakými byli např. **František Drtina** – nástupce Lindnera na UK v Praze, **Josef Úlehla** – organizátor moravského učitelského hnutí a průkopník volné školy, **Otakar Kádner** – profesor pedagogiky na UK v Praze, **Jan Uher** – profesor Masarykovy univerzity v Brně, či **Otokar Chlup**, který byl profesorem pedagogiky na téže univerzitě. Neměli by jsme však zapomínat ani na odkaz **Tomáše Garrigua Masaryka**, který nebyl pedagogem v pravém slova smyslu, přesto

jeho filozofická díla mají celou řadu pedagogických konsekvencí.⁵

František Drtina Otakar Kádner Jan Uher Otokar Chlup T.G. Masaryk

Zdroj: foto – <http://cs.wikipedia.org>

Československé školství v letech 1939 - 1989

V období mezi lety 1939 až 1945 je vývoj československého školství přerušeno a to z důvodu okupace našeho území, vojsky nacistického Německa a tvrdou diktaturou jeho představitelů.

Po druhé světové válce dochází k boji mezi politickými stranami o další vývoj a charakter školství u nás, který trval až do roku 1948, kdy se dostává k moci Komunistická strana Československa. Pod jejím vedením je dne **21. dubna 1948** zavedena důsledná koncepce jednotného školství, a to v duchu marxisticko – leninské ideologie. Je výrazně zdůrazněna političnost škol, rovněž se prodlužuje základní školní docházka z původních osmi na devět let.

Následně byla délka základní školní docházky, v tomto období, několikrát změněna. První změna proběhla v roce 1953, kdy byla opět zkrácena z 9 na 8 roků. Další změna následovala v roce 1959, kdy byla opět posunuta její délka na 9 let. Následně v roce 1976, v souvislosti s novým pojetím základního školství byl první stupeň základní školy zkrácen o jeden rok, tedy na 1. – 4. ročník. Celková doba základního vzdělávání se tak znovu zkrátila na 8 let. Současně také platila norma, která stanovila každému občanu desetiletou povinnou školní docházku, kterou splnili, za normálních okolností, absolvováním 2. ročníku středního, či středoškolského vzdělávání.

Obsah základního vzdělávání v tomto období byl významně politicky ovlivněn,

⁵ http://zameklomnice.cz/pdf/implementace/docs/1_rocnik/SOS/PED/vyvoj.pdf

vládnoucí Komunistickou stranou Československa.⁶

1.2 SOUČASNOST

V roce 1989 došlo ve východní části Evropy k několika zásadním změnám, především na politickém poli, které vedly k rozpadu, dnes již bývalého, tzv. „*Východního bloku*“, což byly státy sdružené kolem tehdejšího Svazu Sovětských socialistických republik.

Mezi tyto státy se řadila i tehdejší Československá socialistická republika, která se následně v roce 1993 rozdělila na dva samostatné státy – Českou a Slovenskou republiku.

Nicméně politické změny v roce 1989 přinesly s sebou potřebu přehodnotit a změnit stávající obsahy výuky, výukové metody a upravit učební osnovy tak, aby korespondovaly s novým vývojem ve společnosti.

Česká pedagogická teorie se odvrací od východoevropské, reprezentované tehdejším Sovětským svazem a snaží se navázat kontakty s pedagogikou západoevropskou a také navázat na tradice českého školství z předmnichovského období, tedy před rokem 1938.

V tomto období vzniká celá řada zcela nových, alternativních škol. Jmenujme alespoň některé, jakými jsou:

- školy církevní,
- školy waldorfské,
- školy montessoriovské,
- školy daltonské,
- školy s různými projekty, např. „Zdravá škola“ a jiné.

Dochází rovněž ke změně *kurikula*⁷, čímž dochází k uvolnění závaznosti učebních plánů a osnov, k možností vlastní úpravy obsahu výuky, školy si mohou samostatně vytvářet vlastní vzdělávací programy, mohou svobodně volit učebnice pro výuku.

⁶ http://zameklovnice.cz/pdf/implementace/docs/1_rocnik/SOS/PED/vyvoj.pdf

⁷ Kurikulum - prostředek realizace hlavního vzdělávacího úkolu moderní školy, cíl je zvyšování kvality vzdělávacího standardu. Prostředek celoživotního vzdělávání člověka. Formuje jeho životní postoje a názory.

Formálně se školské reformy projevují přechodem od jednotných osnov, které byly platné pro všechny školy, k vytváření Rámcových vzdělávacích programů (RVP), pro jednotlivé etapy školního vzdělávání. Na základě těchto RVP si potom školy vytváří vlastní, jedinečné, školní vzdělávací programy (ŠVP).

Současný školský systém

Škola je společenskou institucí, současně je však také institucí pro společnost. To znamená, že je řízena tak, jak vyžadují současné společenské poměry a podmínky a tak, aby uspokojila momentální potřeby dané společnosti.

Každá škola by měla zajišťovat několik základních funkcí, které by měla plnit tak, aby docházelo k pozitivnímu rozvoji osobnosti žáků, kteří tuto školu navštěvují. Jedná se zejména o tyto funkce:

- vzdělávací,
- výchovná,
- ochranná,
- kvalifikační,
- selekční,
- integrační.

Nově se objevují také školy, které nejsou zřizovány státem (kraj, obec, svazek obcí...), ale jedná se o soukromé subjekty (právnícká nebo fyzická osoba – např. církve), které zajišťují průběh výchovně – vzdělávacího procesu na těchto typech škol.

Současná vzdělávací soustava, školy a školská zařízení

Tuto problematiku v současnosti upravuje zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v aktuálním znění. (Školský zákon)

Co rozumíme pod pojmem vzdělávací soustava? Jedná se o souhrn všech stupňů, typů a druhů školských institucí, které fungují v dané době, na určitém, jasně vymezeném

správním území.

Tento zákon rozděluje mimo jiné také jednotlivé **typy škol**, a to na:

- mateřské,
- **základní**,
- střední,
- konzervatoře,
- vyšší odborné školy,
- základní umělecké školy,
- jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky.

Rovněž tento zákon hovoří o **školských zařízeních**, jako institucích, které poskytují služby a vzdělávání, které doplňují nebo podporují vzdělávání ve školách nebo s ním přímo souvisejí, nebo zajišťují ústavní a ochrannou výchovu anebo preventivní výchovnou péči. Mezi tyto můžeme zařadit například zařízení pro:

- školské poradenství,
- školské stravování,
- zájmové vzdělávání,
- výkon ústavní výchovy a další.

Tento zákon stanovuje i obecné vzdělávací cíle, ke kterým by výuka žáků na školách měla směřovat. Tyto cíle, jako i výše uvedený Školský zákon⁸, a jednotlivé **oblasti průřetových témat**, jejichž obsahy a rozsah tento zákon přesně specifikuje, budou podrobněji probrány ve 2. a 3. kapitole této práce.

⁸ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v aktuálním znění.

1.3 PEDAGOG JAKO VÝZNAMNÝ SOCIALIZAČNÍ ČINITEL

J.A. Komenský: „*Žákovi náleží práce a učitelé její řízení*“.

Na edukačním procesu v rámci školských zařízení se podílí několik činitelů. Každá škola by měla svým žákům zabezpečit nejen kvalitní technické zázemí (učebny, sportoviště, dostatek moderních a smysluplných didaktických pomůcek), ale především kvalifikované pedagogy. Zřizovatelé, resp. vedoucí pracovníci těchto škol by měli být při výběru pedagogického sboru, který bude zajišťovat výuku na jejich škole, velmi opatrní a obezřetní.

Výuka ve školách, tak jako všechny oblasti výchovy, jsou velice náročným procesem a právě z tohoto důvodu, ne každý kdo splňuje profesní podmínky (pedagogické vzdělání apod.), je pro tuto funkci vhodným kandidátem.

Pedagog a jeho rysy

Učitel – je člověk, který soustavně odborně vzdělává a vychovává děti, mládež nebo dospělé. Je rozhodující složkou ve výchovném procesu – je jeho iniciátorem. Jeho úkolem je pečovat o tělesný, rozumový, citový a volní rozvoj vychovávaného.

Složky učitelské kvalifikace:

- 1) všeobecné vzdělání a široký filozofický, vědecký a kulturní rozhled,
- 2) teoretické a praktické odborné vzdělání,
- 3) pedagogické a psychologické vzdělání.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že každý kdo se účastní edukačního procesu ve škole by měl mít základní osobnostní vlastnosti (rysy) kvalitního pedagoga, jakými jsou:

- pedagogický takt,
- pedagogický klid,
- pedagogický optimismus,

- pedagogická připravenost,
- pedagogické zaujetí,
- individuální přístup k žákům,
- spravedlivý přístup a hodnocení žáků.

Osobnostní rysy pedagoga jsou velmi důležitým kritériem v celém edukačním procesu a hrají významnou roli i ve vzájemném vztahu „učitel x žák“. Jestliže je tento vztah kladný, dokáže pedagog vhodně formovat postoje žáka k učení, dále jej správně motivovat, ale také pozitivně působit na jeho psychiku. Kvalita vzájemných vztahů mezi učitelem a žákem, se pak silně odráží ve výsledcích edukace.

Velmi důležitá z pohledu výchovně – vzdělávacího pohledu je také **profesionální kvalifikace učitele**. Do této oblasti zcela jistě patří:

- diagnostické schopnosti,
- didaktické schopnosti učitele,
- schopnost neustále rozšiřovat obzor svých vědomostí,
- schopnost pronikat do vnitřního světa žáka – EMPATIE,
- pedagogická expresivnost,
- konstruktivní schopnost,
- výrazové schopnosti,
- organizační schopnosti,
- schopnost získat autoritu,
- komunikativní schopnosti.

Na základě výše uvedených osobnostních rysů a vlastností učitele bylo vytvořeno mnoho jeho různých typologií. Jako příklad uvedu jedno z možných dělení, které je založeno na Hipokratově teorii osobnosti člověka, na základě hodnocení jeho temperamentu.

Sangvinik – charakterizuje jej rychlost, pohotovost, schopnost dělit pozornost, tolerantnost, životní optimismus, výřečnost, ale také menší schopnost udržet si patřičný pedagogický odstup.

Cholerik – charakterizuje jej přísnost, vyhraněné názory, živost a aktivnost, intenzita myšlenkových pochodů, jasnost vyjadřování, schopnost nadchnout žáky pro svůj předmět, ale také vlastnosti jako nevyrovnanost, panovačnost, výbušnost a náladovost, které někdy snižují jeho autoritu.

Flegmatik – charakterizuje jej klid, rozvaha se sklonem až k pohodlnosti a lhostejnosti. V jeho práci se často projevuje jednotvárnost, která málo podněcuje ke tvořivé práci.

Melancholik – charakterizuje jej přílišná citlivost, málo odvahy k ráznějším opatřením, unavitelnost, nevyrovnanost se sklonem k extrémům při hodnocení žáků.

Pedagogem může být v podstatě kdokoli. Maminka, která učí dítě jeho prvním samostatným krůčkům a orientaci ve společnosti, tatínek, který učí své děti různým sportům, učitelé na všech stupních škol, vychovatelé, vedoucí zájmových kroužků... Z výše uvedeného textu však vyplývá, že pokud chce být dobrým a kvalitním pedagogem, musí současně splňovat i velice přísná kritéria kladená na pedagogy tak, aby jeho činnost byla co nejefektivnější a nejúčinnější a celý výchovně – vzdělávací proces směřoval k předem stanoveným cílům a umožnil tak správnou socializaci jedince do společnosti.

Shrnutí:

Tato kapitola byla věnována otázce základního vzdělávání. Její úvod se zabýval otázkou historického vývoje základního vzdělávání na našem území, stručně bylo pojednáno o jednotlivých obdobích vývoje, včetně uvedení nejvýznamnějších osobností, které byly a jsou s daným obdobím svázány jako jeho typičtí představitelé. Další část kapitoly byla věnována současnému stavu našeho školství. Stručně hovoří o zavedení nových inovativní možností výuky na našich základních školách, o rozdělení jednotlivých typů škol a školských zařízení tak, jak je upravuje Školský zákon. Závěrečná část této kapitoly se zabývá osobností pedagoga, jeho osobnostními a profesními rysy a vzájemným vztahem učitel x žák (vychovatel x vychovávaný).

2. KURIKULÁRNÍ DOKUMENTY A JEJICH CÍLE

V úvodu si je třeba uvědomit, co to vlastně jsou kurikulární dokumenty. Může existovat mnoho různých výkladů, které se mohou mezi sebou vzájemně mírně lišit, nicméně všechny by měly směřovat k tomu, že „kurikulárními dokumenty“ - máme na mysli smysluplné uspořádání na sebe navazujících výchovných a vzdělávacích prvků, které by měly zdokonalit rozvoj člověka.⁹

Nahlédneme-li do nedávné minulosti zjistíme, že v podstatě existoval jeden jediný kurikulární dokument, který stanovoval tzv. „Standard základního vzdělávání“. Tento platil na celostátní úrovni a v podstatě stanovoval celoplošně platné učební osnovy pro základní vzdělávání. V roce 2004 pak dochází ke zcela zásadnímu průlom, kdy byl zákonodárci přijat a následně vychází zcela nový zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen „školský zákon“), který zcela zásadně mění doposud zaběhlý systém. I tento prvotní, právně závazný, dokument můžeme zařadit do kurikulárních dokumentů, protože jsou v něm stanoveny podmínky pro Rámcově vzdělávací programy a Školní vzdělávací programy, které lze rovněž bez pochybností označit za kurikulární dokumenty.

2.1 ŠKOLSKÝ ZÁKON – OBECNÉ VZDĚLÁVACÍ CÍLE

Jak již bylo uvedeno výše, lze „školský zákon“ považovat za prvotní, tedy jakýsi inicializační kurikulární dokument v našem školství. Tento dokument kromě dříve uvedených podmínek pro tvorbu Rámcových vzdělávacích programů a Školních vzdělávacích programů, vymezuje podmínky a cíle pro jednotlivé stupně vzdělávání. Kromě toho zde nalezneme také ustanovení týkající se chodu a působnosti školských zařízení a školských služeb a také vzniku, financování, vedení, popř. zániku těchto institucí.

Tento zákon rovněž pojednává o dlouhodobých záměrech, které vychází z potřeb společnosti našeho státu, resp. v případě středního a vyšších stupňů vzdělávání

⁹ <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kurikularni>

i regionálních potřeb v závislosti na uplatnění a řádné socializaci absolventů do společenského života a trhu práce. Existuje tak několik základních hledisek v rámci vzdělávání a vzdělávací soustavy, na která by měl být v rámci výchovně vzdělávacího procesu kladen důraz. Mezi tato hlediska můžeme zařadit:

a) Učení v průběhu celého života, zjednodušeně řečeno celoživotní učení, tedy jde o biodromální přístup ke vzdělávání všech členů dané společnosti.¹⁰ ***Zde se mnohdy setkáváme s tím, že lidé po 40 roku věku již rezignují na jakýkoli další druh svého vzdělávání.*** Bohužel v současné době, kdy jde vývoj společnosti především díky novým technologiím velice rychle kupředu, nestačí, tak jako dříve, člověku prvotní stupeň vzdělání, ale musí se během svého produktivního života neustále vzdělávat, a to především z důvodů svého lepšího uplatnění na trhu práce. V současné době se uvádí, že se člověk v průběhu svého produktivního života bude muset nejméně 4x podrobit rekvalifikaci tak, aby byl uplatnitelný na současném trhu práce. Je možné, že do budoucna se tato četnost bude ještě zvyšovat, a to především v závislosti na nabídce a poptávce na trhu práce, která bude souviset velkou měrou s celospolečenskými potřebami.

b) Rovněž je třeba dlouhodobě klást důraz na zlepšení kvality vzdělávací soustavy a systémů vzdělávání. S kvalitou jde potom ruku v ruce i efektivita, je tedy nutné se dlouhodobě zaměřit nato, aby výchovně vzdělávací proces měl odpovídající kvalitu, ale aby také byl maximálně efektivní a účelný.¹¹ ***Jak toho lze docílit?*** Podle mého názoru možností existuje celá řada. V první řadě kvalitu tohoto procesu může ovlivnit celá řada okolností. Jako nejpodstatnější prvek bych viděl odpovědné počínání vedoucích pracovníků, či zřizovatelů škol při výběru pedagogů, se kterými chtějí navázat spolupráci v rámci tohoto výchovně vzdělávacího procesu. O tom jaké by měl mít správný pedagog osobnostní rysy bylo pojednáno dříve v tomto textu. Kromě těchto osobnostních vlastností musí ovšem sám mít zájem ve stávajícím systému vyhledávat možné nedostatky, či slabá místa, nebát se na ně upozornit, případně je projednat se svými kolegy, tak aby se celý systém postupně zdokonaloval a zkvalitňoval. S lítostí musím konstatovat, že jsem se mnohokrát setkal s tím, že ve školství pracují lidé, kteří

10 Vyhláška č. 15/2005 Sb., kterou se stanoví náležitosti dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy, §2 odst.1 písm. a)

11 Vyhláška č. 15/2005 Sb., kterou se stanoví náležitosti dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy, §2 odst.1 písm. b)

svoje povolání neberou jako poslání, protože jak jinak lépe definovat práci pedagogů, nýbrž jako způsob, jak získat prostředky na obživu, nájem... Druhým problémem je fakt, že ve školách dnes pracuje mnoho pedagogických pracovníků, kteří nedisponují příslušným stupněm vzdělání. Mnohdy jde především o generačně starší pracovníky, kteří sice disponují obrovskými pedagogickými zkušenostmi, bohužel většinu těchto zkušeností nasbírali v době, kdy se naše školství ubíralo poněkud jiným směrem, bylo výrazně ovlivněno politickým režimem tehdejší vládní garnitury. Tito pracovníci se velice špatně a neochotně přizpůsobují změnám v celkovém pojetí školství a dovolím si tvrdit, že tím i blokují rychlejší rozvoj této oblasti. Zatímco mladí a vzdělaní lidé, plní elánu, optimismu a především znají moderních prvků výchovně vzdělávacího procesu nemohou najít uplatnění v této profesi, na mnoha školách jsou dlouhodobě zaměstnáni penzisté, díky nimž následně mladí profesionálové v pedagogických oborech, musí hledat uplatnění v naprosto odlišných oborech, či oblastech na trhu práce. Dle mého názoru nejsou však paradoxně na vině, tito „penzisté“, ale vedoucí pracovníci, kteří se s nimi, z různých důvodů nechťejí rozloučit a dát tak možnost svým mladším, moderně smyšlejícím kolegům s patřičným stupněm vzdělání. Existuje celá řada dalších způsobů jak zkvalitnit a zefektivnit výchovně vzdělávací systém. Nejen tedy mít kvalitní pedagogy, kteří mají zájem o tuto práci, důležitá je rovněž jejich vzájemná komunikace a to jak v rovině horizontální, tak i vertikální. Důležitá je rovněž finanční podpora státu na provoz školských institucí, které do daného výchovně vzdělávacího procesu patří. Zde si myslím, že stát poněkud podceňuje důležitost vzdělávání a ekonomickým otázkám těchto institucí není věnována dostatečná pozornost. Obecně si myslím, že systém státních dotací založený na systému počtu žáků ve školách vede k degradaci školského systému. Osobně bych přivítal přerozdělení přídělů státních dotací na základě kvalitativních výsledků daných škol. Mnohdy se pak stává, že kvantita předčí kvalitu, a to je bohužel pro společnost velice smutné. Na druhou stranu, nejsem ekonom a chápu, že každá mince má svůj rub a líc a je tedy nutné hodnotit „obě strany mince“. Další možností jak zefektivnit a dlouhodobě zkvalitňovat systém vzdělávání je užívání moderních didaktických pomůcek a vyučovacích metod. Můžeme sem zařadit například interaktivní tabule, které umožňují nejen mnohem větší kreativitu pro pedagoga v rámci vzdělávání, ale rovněž umožňují masivní využití některých vyučovacích metod, jako jsou například demonstrační metody. *Již Jan Ámos Komenský byl zastáncem toho učit příkladem, demonstrací a tím usnadnit pochopení probíraného učiva svým žákům. Opět, již v tomto období, před stovkami let, můžeme spatřovat jakýsi pokus o zařazení*

průřezových témat do výuky na základní škole. Sám Komenský vytvořil Velkou didaktiku, tedy knihu, která říká co a jakým postupem, jakou metodou, vyučovat tak, aby žák získal komplexní kompetence pro společenský život.

c) Do dlouhodobých záměrů vyjádřených školským zákonem v jeho prováděcím předpisu patří také to, aby byl usnadněn rovný přístup ke vzdělání, tedy aby všichni měli možnost a mohli určitého stupně vzdělání dosáhnout.¹² V současné době se hovoří především o vysokoškolském vzdělávání a systém vzdělávání na nižších typech škol zůstává mediálně trochu v pozadí. Nicméně vysokoškolské vzdělávání je upraveno zcela jinými zákonnými normami, a tudíž není významné se v rámci této práce s ním podrobně zabývat. Jen bych zde rád uvedl, že i v rámci zavedení školeného, a to i na státních vysokých školách, ať již bude nazvané jako školné, „či „zápisné“ nebo nějak jinak, se hledají cesty, jak umožnit studium všem, kteří budou mít o tento stupeň vzdělání zájem. Vráťím-li se do oblasti školství, která je vymezena školským zákonem, je nutné konstatovat, že by i v budoucnu všechny typy vzdělání vymezené v tomto zákoně měli být zachovány jako bezplatná „služba“ státu společnosti. Zjednodušeně řečeno, stát by měl zajistit možnost bezplatného získání vzdělanostních stupňů, uvedených ve školském zákoně. Nejen, že jde o jakousi „službu“ společnosti, ale sám stát musí mít zájem, aby jeho občané byli dostatečně vzdělání, protože stát kromě svrchovaného území tvoří především obyvatelstvo se svým jazykem a kulturou, kterou i v rámci výchovně vzdělávacího procesu přenáší z generace na generaci a přenáší tak i systém hodnot, mravů a způsobů chování, které jsou obvyklé a žádoucí v dané společnosti. Významnou kapitolou této oblasti je také možnost přístupu ke vzdělávání lidem s různou mírou handicapu. Handicap je v podstatě nějaké omezení, které neumožňuje postiženému plnohodnotně se účastnit všech aktivit tak, jak je to umožněno zcela zdravým lidem. Pokud se jedná o handicap zcela zásadního charakteru typu různých stupňů mentálních retardací, vylučujících účast ve výuce na běžných školách, je možné takto postižené jedince umístit do škol speciálních, kde je režim jejich výchovně vzdělávacího procesu upraven úměrně jejich postižení. Pokud se však zaměříme na vzdělávání osob, které jsou po mentální stránce naprosto v pořádku a mají „pouze“ handicap v oblasti pohybu nebo jejich mentální porucha je velice mírná, či dokonce se projevuje nepravidelně (autismus, selektivní mutismus apod.), potom se

12 Vyhláška č. 15/2005 Sb., kterou se stanoví náležitosti dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy, §2 odst.1 písm. c)

v poslední době projevuje snaha o zařazení, lépe řečeno včlenění těchto lidí do kolektivu naprosto zdravých vrstevníků bez handicapu, což má samozřejmě z psychologického hlediska velký význam pro tohoto jedince. Toto se děje v podstatě dvěma způsoby. Buď integrujeme daného jedince do stávajícího kolektivu, nebo využijeme metody inkluze. Osobně se přikláním k modelu inkluze, kdy nejprve vhodným způsobem připravíme prostředí pro vstup takového žáka do daného kolektivu (zajistíme osobního asistenta, připravíme budoucí spolužáky na příchod nového žáka, stavební úpravy třídy, vchodu...) a teprve následně jej do tohoto kolektivu včleníme.

d) Obsahem dlouhodobého záměru vzdělávání by měly být též otázky rozvoje sociálně – ekonomických podmínek. Zejména pak takové otázky, které se týkají trhu práce, s tím související zaměstnaností, ale i vzdělanostní úrovně populace. Nesmíme však zapomínat brát v potaz i demografické údaje, sociální soudržnosti obyvatel, jako i ekonomiku celé země, ale i menších územně správních celků.¹³ Z uvedeného jasně vyplývá, že v rámci vzdělávání a při jeho dlouhodobém plánování se musí vycházet z mnoha společenských faktorů, které mohou významně ovlivnit nejen život konkrétního jedince, ale při dlouhodobě nekvalitně nastaveném systému vzdělávání, mohou způsobit celou řadu celospolečenských problémů. Především je nutné si stanovit na základě výše uvedených faktorů potřeby, ale také možnosti, které daná společnost má a v jejich rámci smysluplně a efektivně využívat vzdělávacích zařízení. Typickým příkladem tak může být například Ostravsko, kde je po uzavření tamějších uhelných dolů vysoká míra nezaměstnanosti. Ovšem na druhou stranu zde v minulosti byla soustředěna vzdělávací soustava škol, které s touto oblastí průmyslu velice úzce souvisely. Existuje zde tedy velké množství odborníků v daném oboru, ovšem není pro ně v tomto regionu téměř žádné uplatnění na trhu práce. Pokud by společnost na tento fakt nereagovala, „chrtily“ by vzdělávací instituce v tomto regionu další a další odborníky na danou problematiku, ovšem vznikal by problém s jejich umístěním, resp. s jejich pracovním uplatněním v této oblasti. Následně by musela společnost řešit další problém se vzrůstající nezaměstnaností, což samozřejmě ovlivňuje nejen sociální postavení těchto lidí, ale samozřejmě nepřímo i ekonomiku celého státu. Musíme tedy sledovat v rámci dlouhodobého záměru všechny ukazatele, které mohou významně přispět k efektivnímu využití vzdělávací soustavy. Zda se v regionu nově rozvíjí jiný druh průmyslu, zda je

13 Vyhláška č. 15/2005 Sb., kterou se stanoví náležitosti dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy, §2 odst.1 písm. d)

možné stávající nezaměstnané rekvalifikovat tak, aby byli uplatnitelní na trhu práce... Následně na základě těchto poznatků upravovat obory vzdělávání tak, aby co nejlépe vyhovovaly potřebám daného regionu, popřípadě celého státu. *I zde tedy zcela jistě najdou průřezová témata svoje pevné místo v rámci výuky na základních školách, zejména pak témata jako člověk a vzdělávání, člověk a práce, člověk a společnost...*

V úvodu této podkapitoly jsem se zmiňoval rovněž o tom, že školský zákon vymezuje základní obecné cíle pro vzdělávání, které musí školská zařízení všech stupňů respektovat a výchovně vzdělávací proces v rámci jejich instituce přizpůsobovat tak, aby nedocházelo k jeho negativnímu narušování. Těmito cíli jsou zejména:

- a) „rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získávání informací a učení se v průběhu celého života,
- b) získání všeobecného vzdělání nebo všeobecného a odborného vzdělání,
- c) pochopení a uplatňování zásad demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost,
- d) pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti,
- e) utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého,
- f) poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití v národním a mezinárodním měřítku,
- g) získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví.“¹⁴

14 Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, § 2 odst. 2

*Podíváme-li se na témata a obsahy jednotlivých **průřezových témat** tak, jak je stanoví školský zákon, dojdeme ke zjištění, že věrně kopírují to, aby v rámci základního vzdělávání bylo jejich realizací dosaženo výše stanovených cílů edukačního procesu na základních školách.*

2.2 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Z těchto obecných vzdělávacích cílů vychází i tzv. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV), který vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. V tomto programu jsou uvedeny zejména konkrétní cíle, formy, délka a povinný obsah vzdělávání. Je závazný pro všechny základní školy.

Cíle RVP ZV:

Základní vzdělávání má žákům pomoci utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání. V základním vzdělávání se proto usiluje o naplňování těchto cílů:

- umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení,
- podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů,
- vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci,
- rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých,
- připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti,

- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě,
- učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný,
- vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi,
- pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.

Na tyto cíle základního vzdělávání následně navazují v rámci RVP i cíle středního vzdělávání, o jejichž naplnění společnost rovněž v průběhu výchovně vzdělávacího procesu usiluje a právě z tohoto důvodu je pro úplnost na tomto místě uvádím.

Cíle RVP středního vzdělávání:

- rozvíjet u žáků vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty získané v základním vzdělávání důležité pro osobní rozvoj jedince,
- poskytovat žákům obsahově širší všeobecné vzdělání nebo odborné vzdělání spojené se všeobecným vzděláním a upevňovat jejich hodnotovou orientaci,
- vytvářet předpoklady pro plnoprávný osobní a občanský život,
- vytvářet předpoklady pro samostatné získávání informací a celoživotní učení,
- pokračování v navazujícím vzdělávání a příprava pro výkon povolání nebo pracovní činnosti.¹⁵

*V návaznosti na všechny, výše uvedené cíle je zřejmé, že **průřezová témata** svým obsahem zcela jednoznačně korespondují se stanovenými cíli. Jestliže bude docházet v našem školství k jejich správné realizaci a aplikaci, budou i výstupy tohoto edukačního procesu směřovat k naplnění vytyčených cílů.*

15 Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, § 57

2.3 ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM

Předchozí podkapitola pojednávala o Rámcovém vzdělávacím programu a jeho cílech. Na tento RVP potom navazuje tzv. Školní vzdělávací program (ŠVP), který rovněž patří mezi základní kurikulární dokumenty a vydává jej ředitel školy nebo školského zařízení. Jedná se o stěžejní pedagogický dokument školy, na jehož základě se realizuje na dané škole vzdělávání. Ředitel školy je odpovědný za kvalitu ŠVP, za úroveň jeho realizace, ale i za to, že je vypracován v souladu s příslušným RVP a platnou legislativou. Tento ŠVP garantují předmětové komise, které jsou složené z pedagogů školy.

Struktura ŠVP:

- úvodní identifikační údaje,
- profil absolventa,
- charakteristiku vzdělávacího programu,
- učební plán,
- přehled rozpracování obsahu vzdělávání v RVP do ŠVP,
- učební osnovy pro všechny předměty uvedené v učebním plánu nebo vzdělávací moduly, popř. i ukázkou žakovského projektu na podporu rozvoje klíčových kompetencí,
- popis materiálního a personálního zajištění výuky v daném ŠVP a oboru vzdělání,
- charakteristiku spolupráce se sociálními partnery při realizaci daného ŠVP.

V tomto případě je na škole samotné, kdy a v jakém rozsahu daný předmět do svého ŠVP zařadí.

Výše uvedené cíle, ke kterým směřuje obsah RVP i ŠVP můžeme stručně shrnout do pěti základních skupin:

- 1) ***Učit se poznávat*** – učit se chápat svět kolem nás. (Proč jsou bílí a černí, proč chudí a bohatí...).

- 2) *Učit se pracovat a jednat* – získat, zpracovat a použít informace.
- 3) *Učit se být člověkem* – jednat s morálními kvalitami, dokázat jednat přímo se svým úsudkem.
- 4) *Učit se jednat zodpovědně* – velmi důležité, především z pohledu morálky, práva atd.
- 5) *Učit se žít společně* – spolupracovat, pomáhat si, podílet se na životě společnosti, nebýt lhostejný, každý z nás by si měl dokázat najít ve společnosti své místo, svoji pozici, svůj status.

Tyto cíle mají jednoznačně směřovat k tomu, aby se u každého žáka v rámci jeho edukačního procesu vytvořily kompetence, které mu umožňují bezproblémové začlenění do společnosti v rámci jeho socializace. *Opět se tak prolínají výše uvedené cíle, kterých chce společnost dosáhnout u každého jedince v rámci jeho vzdělávání na základní škole, s obsahem průřezových témat. Oblasti edukace, které slouží k pochopení světa, života na něm, života v určité společnosti, rozdílům mezi jednotlivými kulturami, vlivu masmédií na každého jedince, ale i demokratického myšlení a celé řady dalších společenských oblastí vychází zcela jednoznačně z vytyčených cílů a průřezová témata vytváří jakousi spojnicí mezi jednotlivými oblastmi a dotváří tak jednotný, integrovaný celek, který je neodmyslitelnou součástí výuky na základních školách v každé moderní a demokratické společnosti.*

Kompetence

Jsou dalším významným prvkem, kterým se současné školství liší od předchozího období, do nabytí účinnosti školského zákona. Do této doby byl u žáků základních škol, kladen důraz především na jejich znalosti a vědomosti. S nástupem Rámcových vzdělávacích programů a Školních vzdělávacích programů do našich škol dochází ke zcela zásadnímu obratu, kdy je kladen důraz na tzv. „Klíčové kompetence“ (viz níže v textu).

Kompetenci se v tomto případě rozumí jakási způsobilost, která se vztahuje k určitým činnostem, či způsobům chování, které jsou v dané společnosti běžné a ustálené a společnost takové chování od lidí s určitým stupněm vzdělání očekává.

Pokud bychom se pokusili, alespoň elementárně rozdělit kompetence na dva základní typy, potom by jsme hovořili o:

- 1) **KLÍČOVÝCH** kompetencích – které můžeme popsat jako soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou velice důležité jak pro osobnostní rozvoj jedince, tak pro jeho zapojení do společenského a profesního života,
- 2) **OBORNÝCH** kompetencích – tyto jsou typické především pro střední školy a lze je charakterizovat tak, že jedinec by měl získat specifické kompetence daného oboru.

Klíčové kompetence dělíme na:

- a) K učení – začíná chtěním (motivací), vytvořit pozitivní vztah k učení, žáci mají zvládnout techniky učení, mají porozumět mluvenému a psanému projevu, měli by si dokázat pořizovat poznámky, žáci by měli dokázat vyhodnotit své možnosti (zda zvládne být lékařem, učitelem...).
- b) Řešit problémy (k řešení problémů) – Jde především o to, určit problém, porozumět mu, dokázat najít vhodné řešení problému a posoudit důsledky možných rozhodnutí.
- c) Komunikativní – formulovat myšlenky srozumitelně, souvisle a vhodně je prezentovat, dosáhnout úrovně pro své uplatnění, komunikovat alespoň v jednom cizím jazyku a celý život si tuto kompetenci prohlubovat.
- d) Personální – stanovovat si své vlastní cíle, škola by měla učit přiměřeně reagovat na kritiku, přiměřeně přebírat rady a doporučení. Dále mít vztah ke svému zdraví, dokázat pracovat v týmu, dokázat vytvářet dobré mezilidské vztahy apod.
- e) Občanská – dokázat pochopit občanské, společenské a politické dění. Uznávat tradice, hodnoty, rituály atd.
- f) K pracovnímu uplatnění – mít přehled o trhu práce, mít reálnou představu

o platových podmínkách, znát svá práva a povinnosti a také práva a povinnosti zaměstnavatele, rozumět podstatě podnikání.

- g) Matematické – žáci by měli umět efektivně používat matematické znalosti v reálném životě. Práce s výpočetní technikou a informatika.

Odborné kompetence se dělí na:

- Řízení – absolventi by měli umět řídit konkrétní výrobu, dokázat provádět typickou činnost (např. vedoucí pracovník, by měl dokázat spočítat výplatu pro své zaměstnance).

- Jednat ekonomicky – a současně tak, aby nenarušoval rozvoj společnosti.

Další odborné kompetence vychází z konkrétního studijního oboru středního vzdělání.

Výše uvedené klíčové i odborné kompetence jsou stanoveny Rámcovým vzdělávacím programem (RVP)¹⁶.

Shrnutí:

Celá druhá kapitola byla věnována otázkám kurikulárních dokumentů a jejich obsahům. V úvodu kapitoly bylo představen školský zákon, jako jeden ze zcela zásadních dokumentů, který upravuje práva a povinnosti všech, kteří se na výchovně vzdělávacím procesu ve větší, či menší míře podílí. V další části této kapitoly byl představen Rámcový vzdělávací program, který představuje jakési „hřiště s mantily“, v němž se pohybují učitelé, jako tvořivý hráči, kteří dokáží vyhodnotit a posoudit potřeby svých svěřenců – žáků a promítnout je tak do Školních vzdělávacích programů, o kterých je pojednáno taktéž v této kapitole. Závěrečná část této kapitoly byla zaměřena na kompetence, jako nedílnou součást výstupů současného systému vzdělávání, a které by měly žáci v rámci svého vzdělání získat. Na závěr bych rád upozornil na velice

16 Rámcový vzdělávací program (RVP) – kurikulární dokument, který se soustředí na cílové kompetence žáka. Je stanoven Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR pro jednotlivé etapy vzdělání (předškolní, základní, střední). Rámcové vzdělávací programy pro střední vzdělání jsou stanoveny pro jednotlivé studijní obory.

významný prvek, který se také zcela nově objevuje s nástupem nového školského zákona, který byl v rámci této kapitoly zmíněn jen okrajově a tím jsou tzv. „**Průřezová témata**“, a právě těmto, bude věnována celá následující kapitola této práce.

3. PRŮŘEZOVÁ TÉMATA

Průřezová témata jsou moderním prvkem v rámci základního vzdělávání českého školského systému. Vychází z Rámcově vzdělávacích programů a školy jsou povinny je zařadit do svých Školních vzdělávacích programů. V tomto případě se však dává školám „volná ruka“ v tom kdy, jakým způsobem a v jakém rozsahu tato průřezová témata do své výuky začlení. Jakmile je však zařadí do svého ŠVP, stávají se závaznými pro pedagogy dané školy a jejich plnění je obsahem kontroly nadřízených orgánů. Podstatnou však zůstává skutečnost, aby byla zařazena tak, aby podpořila v co nejvyšší míře rozvoj klíčových kompetencí žáků.

Co si vlastně představit pod pojmem „Průřezová témata“? Zjednodušeně řečeno jde o obsah učiva, které je něčím odlišné, můžeme říci zvláštní a zaslouží si tak zvýšenou pozornost. Slovíčko „Průřezová“ má na mysli skutečnost, že tato témata mají za úkol prolínat se mezi jednotlivé předměty a také ročníky základního vzdělávání. Z uvedeného vyplývá, že smyslem „Průřezových témat“ není jakési navýšení obsahu vyučovaných předmětů, ale jejich průřezovost spočívá v tom, že hledají, či naznačují společné okruhy, náměty, činnosti ve výchovně vzdělávacím procesu žáků na základních školách, které je vhodné k vytváření obecných postojů žáků k sobě samým, k ostatním lidem, státu, přírodě, praktickému životu apod. Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání pak zdůrazňuje jejich přínos k rozvoji osobnosti žáka v oblasti vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, a tím i k rozvoji a získání výše uvedených klíčových kompetencí.

3.1 PRŮŘEZOVÁ TÉMATA, JEJICH POSTAVENÍ A REALIZACE V SYSTÉMU ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

V návaznosti na výše uvedené, je zcela zřejmé, že „Průřezová témata“ nestojí v systému vzdělávání na základních školách izolovaně – samostatně, nýbrž jsou součástí všech oblastí vzdělávání. Jako problematické se však jeví jejich správné a vhodné zařazení do výuky tak, aby jejich praktická realizace byla úspěšná a efektivní. Je tedy nutné při tvorbě ŠVP vycházet z obecných otázek, týkajících se průřezových témat, ale je rovněž

nutné vzít v potaz specifika daného regionu, či oblasti, ve které výuka probíhá. Příkladem tak mohou být regiony, kde se setkávají skupiny osob s rozdílnou národností a může tak docházet k mísení několika rozličných kultur. V tomto případě by zcela jistě bylo na místě zdůraznit multikulturní výchovu, která by měla napomoci žákům pomoci se orientovat v kulturních vzorcích, zvycích, hodnotách, normách cizí kultury, či kultur. Tuto problematiku jsem nyní zmínil zcela záměrně, protože se jí budu více věnovat v empirické části své práce, která vychází z nově vzniklých pracovních příležitostí v blanenském regionu, kdy nově usazené obyvatelstvo, příchozí především z Asie a východní části Evropy, zastává zcela jinou kulturu než majorita žijící v tomto regionu.

K realizaci průřezových témat v rámci základního vzdělávání může docházet v podstatě třemi možnými způsoby (metodami):

- a) ***zavedením samostatného vyučovacího předmětu*** – tento způsob se jeví jako problematický a to hned z několika důvodů. Prvním z nich je, že v praxi tento přístup naráží na fakt, že se velmi komplikovaně hledá pro daný předmět jeho garant, tedy pedagog, který by byl schopen obsáhnout všechna průřezová témata nebo aspoň jejich podstatnou část. Dalším významným prvkem, který hovoří proti využití tohoto přístupu, jsou námítky pedagogů, kteří tvrdí, že tento přístup je velice nepraktický, především z toho důvodu, že „průřezová témata“ jako předmět by byla do týdenního rozvrhu zařazena na úkor profilových předmětů dané školy a současně by docházelo k duplicitě při výuce ve značné oblasti témat, tedy to co je probíráno v rámci „Průřezových témat“ je probíráno i v běžných předmětech,
- b) ***integrace průřezových témat do jednotlivých vyučovacích předmětů*** – na našich školách jde o nejčastěji užívaný způsob výuky „Průřezových témat“. Dané „průřezové téma“ je zařazeno do obsahu vyučovacího předmětu, který s ním nejvíce souvisí. (např. mediální výchova x hudební výchova apod.) Jako problematické se však v tomto případě jeví, že dochází ke ztrátě tzv. „mezipředmětovosti“ a dochází tak k izolaci uceleného pohledu žáka na danou problematiku. Dalším nedostatkem může být fakt, že pedagog z různých objektivních, ale i subjektivních důvodů nedokáže, resp. nestihne dané „Průřezové téma“ v rámci svého předmětu probrat vůbec nebo jej probere jen

částečně a to právě pouze v souvislosti s jeho předmětem, nikoli komplexně,

- c) **projektové vyučování** – je to třetí ze způsobů, jak zařadit „Průřezová témata do výchovně vzdělávacího procesu na základních školách. Jde o způsob, který dokáže vyloučit veškeré nevýhody výše uvedených metod. Jeho hlavní výhoda spočívá v tom, že dokáže obohatit a výrazně zpestřit výuku a tím i pro žáky významně zatraktivnit průběh školního roku. Mezi jeho největší klady patří to, že na rozdíl od začlenění „Průřezových témat“ do běžných předmětů, představuje probírané téma komplexněji, další jeho nespornou výhodou je fakt, že lze současně zapojit více pedagogů do výuky. K tomu, aby tato metoda realizace průřezových témat byla maximálně efektivní, by bylo nutné zajistit, aby byla „Průřezová témata“ probrána v celém rozsahu, což v praxi znamená, že by se projektové dny na základních školách musely pravidelně opakovat, na základě předem stanovené koncepce by musely mít svoji velmi dobře stanovenou a promyšlenou strukturu, která by byla ucelená.¹⁷

Z uvedeného textu vyplývá, že zařazení „Průřezových témat“ do obsahu vzdělávání na základních školách není jednoduchou záležitostí a při stanovování jejich zařazení do výchovně vzdělávacího procesu na těchto institucích musí školy vycházet nejen z Rámcově vzdělávacího programu, který stanoví oblasti „Průřezových témat“, ale i ze svých možností a prostředí, ve kterém je celý proces realizován.

Pro výuku na základních školách v České republice je stanoveno celkem šest „Průřezových témat“, se kterými se musí každý žák v průběhu své devítileté docházky seznámit.

Průřezová témata:

- 1) Osobnostní a sociální výchova.
- 2) Výchova demokratického občana.
- 3) Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.
- 4) Multikulturní výchova.

17 <http://www.prurezovatemata.cz/Metodikav%C3%BDuky.aspx>

- 5) Environmentální výchova.
- 6) Mediální výchova.¹⁸

Informace o začlenění „Průřezových témat“ by měla každá základní škola uvádět v učebním obsahu jednotlivých předmětů, popřípadě jiných forem vzdělávání. Z obsahu každého vyučovacího předmětu by mělo zcela jasně vyplývat, co v průběhu každého ročníku v daném předmětu na žáky čeká, resp. z jakých vzdělávacích obsahů, ale také „Průřezových témat“ je daný předmět výuky sestaven a jaký podíl v tomto předmětu mají „Průřezová témata“ na utváření klíčových kompetencí u žáků.

Podrobněji se jednotlivými průřezovými tématy bude zabývat následující podkapitola tohoto textu.

3.2 OBSAH JEDNOTLIVÝCH OKRUHŮ PRŮŘEZOVÝCH TÉMAT

V předchozím textu byly stručně uvedeny tematické rámce „Průřezových témat“, které stanoví RVP ZV. V této části své bakalářské práce bych se chtěl zaměřit na obsahovou stránku jednotlivých „Průřezových témat“, ze kterých by bylo patrné, jakým způsobem jednotlivá témata ovlivňují rozvoj osobnosti jedince. Zde bych připomenul, že výchovně vzdělávací proces je dlouhodobá, v podstatě celoživotní záležitost a právě základní školy v tomto procesu sehrávají velice důležitou roli, především právě při formování osobnosti člověka. Je tedy nutné, aby i obsahy „Průřezových témat“, jakož i obsahy jiných předmětů na základních školách byly stanoveny tak, aby k tomuto pozitivnímu ovlivňování zrání a rozvoje osobnosti člověka docházelo ve všech jeho složkách.

Obsah každého „Průřezového tématu“ je rozčleněn do několika samostatných tematických okruhů. Tematické okruhy se pak prolínají všemi oblastmi vzdělávání na základních školách a tím napomáhají ke komplexní vzdělanosti žáků, čímž významně ovlivňují jejich osobnostní rozvoj a přispívají tak k utváření a rozvoji klíčových kompetencí, které následně těmto žákům umožní lépe se socializovat v rámci dané společnosti.

18 Rámcový vzdělávací program (RVP) – kurikulární dokument, který se soustřeďuje na cílové kompetence žáka. Je stanoven Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR pro jednotlivé etapy vzdělání (předškolní, základní, střední).

1) OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ VÝCHOVA

Jednoznačně se jedná o praktické „Průřezové téma“. To znamená, že má využití v běžném každodenním životě každého z nás. Je orientováno na subjekt a objekt. Odráží se v něm osobnost daného žáka, jeho individuálních potřeb, ale také zvláštností, kterými se právě jeho osobnost odlišuje od jiných. Hlavním smyslem tohoto tématu je pomoci žákovi s utvořením si praktických životních dovedností.

Specifikem tohoto tématu je to, že žák se stává „*sám sobě učivem*“. Do tohoto „učiva“ tak můžeme zařadit běžné každodenní situace v jeho životě. Smyslem je pomoci žákovi najít nějakou vlastní cestu tak, aby byly uspokojeny jeho potřeby a jeho život směřoval k celkové životní spokojenosti, založené na kladných mezilidských vztazích k druhým lidem, okolnímu světu, ale také k sobě samému.

Vztah ke vzdělávacím oblastem:

- a) jazyk a jazyková komunikace,
- b) člověka a společnost,
- c) umění a kultura,
- d) člověka a zdraví,
- e) člověk a svět práce.

Tematické okruhy:

V oblasti osobnostního rozvoje:

- Rozvoj schopností poznávání – zahrnuje smyslové vnímání, cvičení pozornosti, dále soustředěnosti, zdokonalování paměti, řešení problému apod.
- Sebepoznání a sebepojetí – jde o u žáka o to, aby poznal své „já“. Jak se vidí on sám, jak jej vidí jiní lidé, jak se chová, jaká je jeho psychika apod.
- Seberegulace a sebeorganizace - žák by si měl dokázat stanovit svoje osobní cíle, plánovat studium a učení, organizovat vlastní čas, a to jak školní, tak i svoje volnočasové aktivity, nácvik sebekontroly a sebeovládání, trénování vlastní vůle.
- Psychohygiena – udržování dobrého vztahu sama k sobě, snaha o udržení dobré

nálady, odolnosti vůči stresovým situacím, popř. jejich úspěšné zvládnání, správná organizace času.

- Kreativita – cvičení pro vytváření tvořivosti v mezilidských vztazích, pro rozvoj originálních nápadů, schopnosti posuzovat danou věc odlišně od ostatních apod.

V oblasti sociálního rozvoje:

- Poznávání lidí – vzájemná percepce v určité skupině lidí (třída – malá sociální skupina), zaměření pozornosti na odlišnosti, odstranění chyb při vnímání druhých lidí.
- Mezilidské vztahy – důležitost pozitivních mezilidských vztahů, jejich podpora, pomoc při jejich udržování v rámci skupiny, respektování druhých, dokázat podívat se na věc i očima jiných lidí a další.
- Komunikace – rozvoj verbální i neverbální komunikace, řeč lidských skutků, rozlišování pravdy a lži, prosazování asertivní komunikace, zdravá komunikace apod.
- Spolupráce a kompetice – jde o nácvik seberegulace v okamžicích našeho nesouhlasného stanoviska, dovednost odstoupit od svého nápadu, rozvoj pozitivního myšlení atd.

V oblasti morálního rozvoje:

- Řešení problému a rozhodovací dovednosti – každý člověk v průběhu života hraje různé sociální role a s nimi souvisí řešení vzniklých problémů, tzn. dokázat se správně rozhodovat právě v těchto okamžicích.
- Hodnoty, postoje, etika – schopnost dokázat rozebrat svoje vlastní, ale i cizí postoje a hodnoty a jejich projevy v chování, rozvoj prosociálního citění a chování, dovednosti v rozhodování se v problémových situacích dne.¹⁹

Přínos k rozvoji osobnosti žáka:

- vede k porozumění sama sebe a druhých lidí,

¹⁹ Pastorová, M. a kol. Doporučené očekávané výstupy, Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základních školách, s. 9- 21.

- pomáhá k seberegulaci,
- podporuje utváření pozitivních interpersonálních vztahů ve třídě i mimo ni,
- slouží k rozvoji kvalitní komunikace,
- utváří a rozvíjí dovednosti a schopnosti potřebné ke kooperaci,
- umožňuje získání základních sociálních dovedností pro řešení problémových situací,
- dotváří dovednosti ke studiu,
- přináší vědomosti z oblasti duševní hygieny a podporuje jejich praktickou realizaci,
- vede k utváření pozitivního postoje k sobě samotnému, ale i druhých osob,
- pomáhá k uvědomění si hodnoty kooperace a vzájemné pomoci,
- umožňuje pochopit různost hodnot, názorů, přístupů k řešení problémů u různých lidí,
- přispívá k tomu, aby si žáci uvědomili mravní rozměry při určitých způsobech a projevech lidského chování,
- napomáhá při realizaci primární prevence před sociálně patologickými jevy a projevy chování, které lze označit za škodlivé.²⁰

2) VÝCHOVA DEMOKRATICKÉHO OBČANA

Jedná se o mezioborové téma, proto o něm můžeme tvrdit, že má multidisciplinární a rovněž multikulturní charakter. Jde v něm o představení zcela zásadních hodnot, jako je spravedlnost, tolerance, odpovědnost, kritické myšlení a jeho rozvoj, uvědomění si svých práv, ale i povinností, a porozumění zásad a principů fungování moderní demokratické společnosti.

V rámci tohoto „Průřezového tématu“ jde o to, abychom v průběhu vzdělávání na ZŠ vychovali ze žáka demokratického občana se základní úrovní vzdělanosti tak, aby byl schopen samostatně se orientovat v problematice současné, otevřené, moderní společnosti.

20 <http://www.hrabyne-skola.cz/index.php?mid=23&rid=32&id=32>

Při realizaci tohoto tématu je využíváno zkušeností a prožitků, se kterými se žáci v průběhu svého života „na vlastní kůži“ setkali.

Vztah ke vzdělávacím oblastem:

- a) informační a komunikační technologie,
- b) člověk a společnost,
- c) člověk a příroda.

Tematické okruhy:

- Občanská společnost a škola – jakými způsoby jsou realizovány demokratické principy a hodnoty v rámci každodenního života ve škole, představení školy, jako moderního modelu otevřeného partnerství a demokratického společenství.
- Občan, občanská společnost a stát – jednat jako odpovědný občan demokratického státu a jeho společnosti, včetně schopnosti uplatňovat svá práva, ale rovněž dodržovat povinnosti, které pro něj vyplývají. Pochopit úlohu občana v demokratickém státu, být odpovědný za svoje činy a postoje a angažovat se v zájmu celku (státu).
- Formy participace občanů v politickém životě - jde o seznámení žáků s volebním systémem, dále s pojmy: demokratické volby, politika – na všech úrovních, obec – jako základní samosprávná jednotka státu.
- Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování – seznámení žáků se základními prvky funkčního demokratického systému jako je spravedlnost, morálka, řád, norma, zákon, právo apod.²¹

Přínos k rozvoji osobnosti žáka:

- přináší aktivní postoj v oblasti obhajování a dodržování lidských práv a svobod,
- vede k pochopení pravidel pro fungování společnosti,

21 Pastorová, M. a kol. Doporučené očekávané výstupy, Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základních školách, s. 22-32.

- umožňuje se podílet svými rozhodnutími na rozhodování celku, s vědomím vlastní odpovědnosti a možných důsledků,
- zajišťuje rozvoj komunikativnosti – formulační, argumentační, dialogické apod.,
- vede ke schopnostem aktivního naslouchání a spravedlivého posuzování věcí, či událostí, prohlubuje schopnost empatie,
- umožňuje kritické myšlení a vede k uvažování o problémech v širších souvislostech,
- zajišťuje aktivní, otevřený, zainteresovaný postoj k životu,
- vede k pochopení zákonů a jejich uctívání,
- rozvíjí sebekritiku a disciplinovanost, učí sebeúctě, samostatnosti a angažovanosti,
- významně přispívá k utváření hodnotového systému člověka,
- vytváří u žáka schopnost zaujmout své vlastní stanovisko,
- podporuje rozvoj motivace k pomoci slabším a k ohleduplnosti,
- umožňuje posuzovat a hodnotit společenské jevy, procesy, události a problémy z několika úhlů pohledu,
- vede k tomu, že žák dokáže respektovat odlišné kulturní vzorce, etnické a jiné odlišnosti,
- rovněž vede ke schopnostem asertivního a kompromisního jednání.²²

3) VÝCHOVA K MYŠLENÍ V EVROPSKÝCH A GLOBÁLNÍCH SOUVISLOSTECH

V rámci tohoto „Průřezového tématu“ je kladen důraz na myšlení v globálních a evropských souvislostech a mezinárodního porozumění. Žáci mají být vychováváni jako zodpovědné a tvořivé osobnosti s vědomím evropské integrity při současném zachování národní identity.

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech prohlubuje u žáků jejich vědomí a jednání v duchu tradičních evropských hodnot, k nimž můžeme zařadit humanismus, svoboda lidské vůle, morální zásady, uplatňování práva, kritické myšlení

22 <http://www.hrabyne-skola.cz/index.php?mid=23&rid=32&id=32>

a uvažování, zodpovědnost a tvořivost.

Vztah ke vzdělávacím oblastem:

- a) člověk a jeho svět,
- b) jazyk a jazyková komunikace,
- c) informační a komunikační technologie,
- d) umění a kultura,
- e) člověk a zdraví.

Tematické okruhy:

- Evropa a svět nás zajímají – otázky života vrstevníků dětí v jiných částech Evropy a světa, příběhy rodin, jejich zážitky a zkušenosti, jejich poznání rámci v Evropě a světa, naši evropští sousedé, lidové slovesnosti.
- Objevujeme Evropu a svět – vztahy naší vlasti s Evropou, Evropské země, život Evropanů v jednotlivých státech a Evropě jako celku, životní styl mladých Evropanů a jejich vzdělávání, Evropa versus svět apod.
- Jsme v Evropě – klíčové mezníky evropské historie, její kořeny, ale i současnost, otázky co Evropu spojuje, ale i naopak rozděluje, vliv mezinárodních organizací na řešení problémů s dětmi a mládeží.²³

Přínos k rozvoji osobnosti žáka:

- rozvíjí a integruje základní znalosti, které jsou nutné k pochopení sociálních a kulturních odlišností mezi národy,
- prohloubení správného pochopení vlivu rozdílů v daných kulturách na vznik a řešení globálních problémů,
- získání základních vědomostí, především v oblasti humanitární, sociální, ekonomické, politické, kulturní a dodržování základních lidských práv a svobod,
- rozvíjí schopnosti srovnávat projevy kultury v evropském i globálním kontextu,

²³ Pastorová, M. a kol. Doporučené očekávané výstupy, Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základních školách, s. 33 – 42.

- umožňuje pochopení principů a významu fungování Evropské unie,
- učí žáky poznat a pochopit život a dílo významných osobností Evropy,
- směřuje k odbourávání a překonávání zakořeněných stereotypů a předsudků,
- odbourává negativní a vytváří pozitivní postoje k jinakosti a kulturní rozmanitosti evropské i světové,
- snaží se o podporu pozitivních postojů k tradičním evropským hodnotám.²⁴

4) MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA

Různé národy, národnostní, či etnické skupiny lidí zastávají mnohdy rozdílné tradice, zvyky, hodnoty a tím vytváří velké množství různých kultur. Toto téma tak umožní žákům seznámit se s rozmanitostí těchto kultur a na základě tohoto poznání si lépe uvědomit a pochopit vlastní identitu a s ní související vlastní kulturu. Kromě poznání vlastní i cizích kultur toto „Průřezové téma“ umožňuje pochopení a zprostředkování vzájemného ovlivňování jednotlivých kultur mezi sebou. U žáků je tak rozvíjen smysl pro povinnost, solidaritu a toleranci, které vedou ke správnému pochopení a rovněž respektování stále se prohlubující a zvyšující sociokulturní rozmanitosti. Pokud jde o menšinové skupiny lidí, jakými je například etnikum se svojí specifickou kulturou, potom je úkolem tohoto tématu naopak seznamovat tyto žáky s kulturou, kterou zastává majoritní skupina obyvatel, případně dalšími odlišnými kulturami jiných národnostních menšin žijících ve společném státě, snažit se hledat společné body jednotlivých kultur tak, aby to vedlo k vzájemnému respektu, společným aktivitám a spolupráci.

Také interpersonální vztahy jsou jednou z významných oblastí multikulturní výchovy. A to nejen ve vzájemně mezi žáky, žáky a pedagogy, ale rovněž mezi školou a rodinami, či místní komunitou. Škola by měla působit jako jakýsi spojovací a současně tmelící prvek (element), který by měl zajišťovat, aby se všechna etnika, která danou školu navštěvují cítila rovnoprávně, její žáci vzájemně poznávali rozdílné kultury svých spolužáků a tím docházelo k odstraňování mnohých předsudků, stereotypů a nepřátelství.

24 <http://www.hrabyne-skola.cz/index.php?mid=23&rid=32&id=32>

Vztah ke vzdělávacím oblastem:

- a) jazyk a jazyková komunikace,
- b) člověk a společnost,
- c) informační a komunikační technologie,
- d) umění a kultura,
- e) člověk a zdraví.

Tematické okruhy:

- Kulturní diference – každý člověk je jedinečný a disponuje tak individuálními zvláštnostmi, kterými se odlišuje od ostatních. Člověk jako jednota osobnosti po stránce psychologické, tělesné a sociální, ale rovněž jako součást etnika. Základní problémy České republiky a Evropy v oblasti sociokulturní.
- Lidské vztahy – právo všech lidí žít společně a spolupodílet se na spolupráci, udržování tolerantních vztahů mezi lidmi a jejich vzájemná spolupráce a to bez ohledu na jejich generační, zájmovou, kulturní, sociální nebo náboženskou příslušnost.
- Multikulturalita – jako prostředek vzájemného obohacování různých kultur, význam využívání cizích jazyků jako nástrojů komunikace mezi těmito kulturami, ale rovněž jako jedno z témat celoživotního vzdělávání.
- Princip sociálního smíru a solidarity – snaha o odstranění předsudků a diskriminace vůči odlišným etnikům, odpovědnost a aktivní spolupodílení se každého jedince na přetváření společnosti, otázka oblasti lidských práv.²⁵

Přínos k rozvoji osobnosti žáka:

- poskytuje žáků elementární znalosti a poznání o rozličných etnických skupinách a různých kulturách, které žijí v České republice i Evropě,
- umožňuje pochopení prvků pluralitní společnosti a orientace v ní, dále obohacení sama sebe i druhých využitím mezikulturních kontaktů,

²⁵ Pastorová, M. a kol. Doporučené očekávané výstupy, Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základních školách, s. 43 – 52.

- učí žáky dovednostem společně žít a komunikovat se členy jiných kulturních skupin, uplatňovat svá práva za současného respektování práv ostatních, kromě toho chápat a tolerovat odlišné názory, postoje a zájmy druhých,
- přijímá ostatní jedince jako sobě rovné se stejnými právy, s uvědoměním, že všechny etnické skupiny jsou si rovny a žádná z nich není nadřazená, či podřazená té druhé,
- rozvoj schopnosti rozpoznat jakékoli projevy rasové diskriminace, či rasové nesnášenlivosti a snaha o preventivní činnost, která má zamezit vzniku xenofobie,
- učí žáky uvědomit si důsledky svých projevů, jak těch verbálních, tak i neverbálních a připravenosti nést za své jednání odpovědnost,
- poskytuje znalost základních pojmů z oblasti multikulturní terminologie, jakými jsou: kultura, identita, národnost, etnikum, xenofobie, diskriminace, intolerance, rasismus aj.
- na základě získaných informací si žáci vytváří vlastní postoje tolerance a respektu k odlišným kulturám a etnikům a současně je uznávají,
- napomáhá člověku uvědomění si své vlastní identity, tzn. „být sám sebou“,
- stimuluje a koriguje jednání žáků a jejich hodnotový systém, učí je vnímat vlastní odlišnost jako příležitost ke svému vlastnímu obohacení, nikoli jako příčinu, či zdroj konfliktu,
- vede žáky k aktivní angažovanosti při eliminaci projevů rasismu, diskriminace a intolerance,
- ukazuje na principy demokratické společnosti a jejich neslučitelnost s rasovou, náboženskou, či jinou intolerancí,
- učí se vnímat každého žáka jako občana, spolupodílejícího se aktivně na utváření vzájemných vztahů majoritní společnosti vůči minoritním skupinám.²⁶

5) ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA

Toto „Průřezové téma“ je jednoznačně postaveno na vzájemných vztazích člověk x životní prostředí. Umožňuje sledovat, poznávat, uvědomovat si dynamiku vývoje těchto vztahů mezi člověkem a životním prostředím a to v přímé souvislosti s poznáváním

26 <http://www.hrabyne-skola.cz/index.php?mid=23&rid=32&id=32>

aktuálních ekologických hledisek, dále hledisek vědeckotechnických, politických, občanských, časových a prostorových a také ekonomických. Důležitým obsahem tohoto tématu je také vedení žáků k aktivní účasti na utváření a důsledné ochraně životního prostředí.

Dané téma poskytuje žákům ucelený pohled na přírodu i prostředí, které nás obklopují. Přispívá k tomu, aby si žáci osvojili základní návyky a dovednosti k aktivnímu a odpovědnému přístupu k životnímu prostředí v rámci každodenního života, aby se naučili pozorovat a citlivě vnímat důsledky negativního chování lidí vůči poškození životního prostředí, i to, jakým způsobem mohou vlivy prostředí ovlivnit jejich vlastní zdraví, ale i zdraví ostatních lidí. Dále ukázat možnosti využití informačních technologií, při zjišťování informací o životním prostředí a jeho stavu. A v neposlední řadě přináší žákům informace jakým způsobem lze realizovat pracovní aktivity, kterými lze působit ve prospěch životního prostředí.

Vztah ke vzdělávacím oblastem:

- a) člověk a jeho svět,
- b) člověk a zdraví,
- c) informační a komunikační technologie,
- d) umění a kultura,
- e) člověk a svět práce.

Tematické okruhy:

- Ekosystémy – naše lesy, pole a jejich okolí, vodní zdroje, jejich význam, včetně významu moře pro biosféru, globální význam deštných pralesů, lidská sídla – obec, město, kulturní krajina.
- Základní podmínky života – voda, jako jeden z nejvýznamnějších prvků lidského života a lidské aktivity, půdní systém – půda a její ohrožení, ekosystémy, energie, přírodní zdroje, oblast ovzduší a jeho čistoty atd.
- Lidské aktivity a problémy životního prostředí – životní prostředí x zemědělství,

otázky ekologie v zemědělství (tzv. ekologické zemědělství), vliv dopravy na životní prostředí, dále vlivy průmyslu, odpadového hospodářství, otázky ochrany přírody a kulturních památek, prováděné změny v krajině, jak ty pozitivní tak i negativní, dlouhodobé programy sloužící k rozvoji ekologické gramotnosti obyvatelstva.

- Vztah člověka k prostředí – aktuální ekologické problémy, náš životní styl, naše obec, prostředí a zdraví, nerovnoměrnost života na naší planetě.²⁷

Přínos k rozvoji osobnosti žáka:

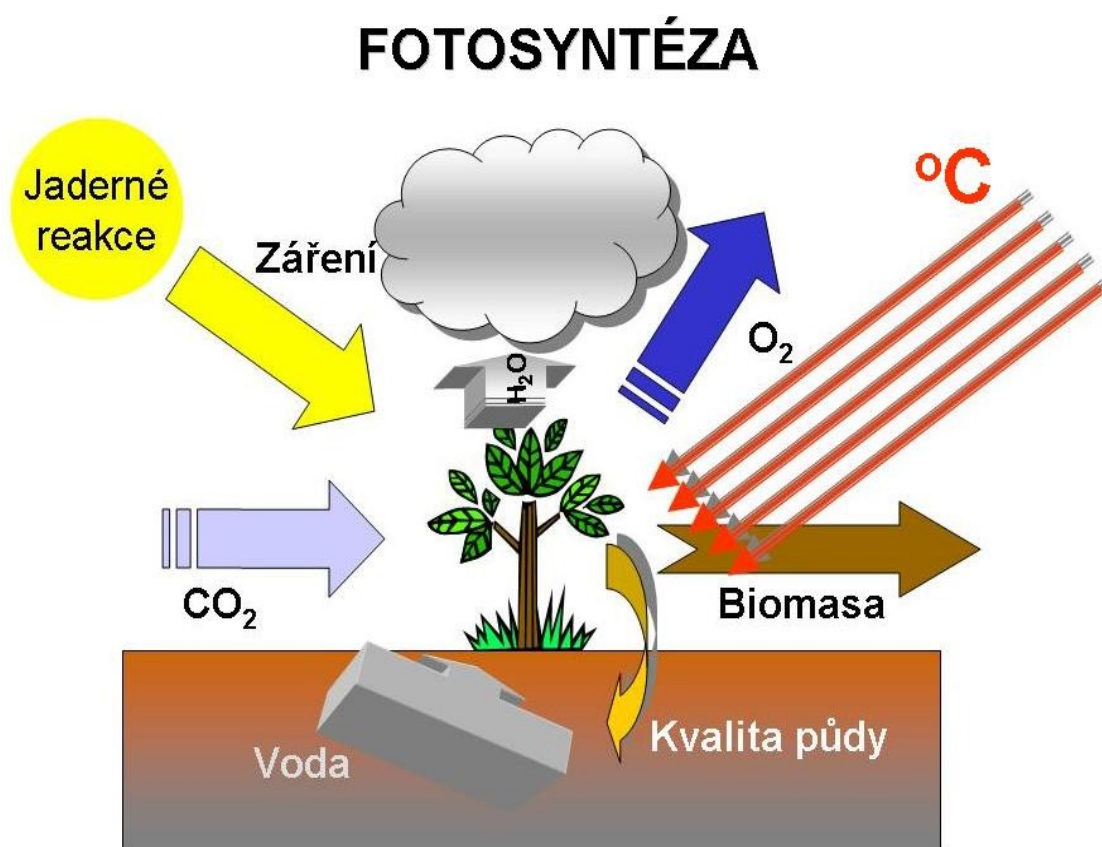
- rozvíjí vztah člověka k prostředí, upozorňuje na důsledky lidské činnosti na prostředí a pomáhá porozumět souvislostem v biosféře,
- ukazuje na podmínky života a vede k jejich uvědomění a také možnosti jejich ohrožení,
- poskytuje informace, rozvíjí dovednosti a pomáhá pěstovat návyky, které jsou nezbytné pro běžné každodenní jednání občana v souvislosti s prostředím,
- ukazuje na modelových příkladech způsoby jednání, které jsou žádoucí, ale i nežádoucí z pohledu životního prostředí,
- napomáhá s rozvojem spolupráce, která se týká životního prostředí na všech úrovních, tedy na úrovni místní, regionální, evropské i mezinárodní,
- seznamuje s principy udržitelnosti rozvoje společnosti,
- učí se správně hodnotit závažnost a objektivitu informací, které se týkají ekologických problémů,
- učí se správně komunikaci týkající se problematiky životního prostředí, učí se vyjádřit své názory a stanoviska, tyto racionálně obhájit a zdůvodnit,
- přispívá k vnímání hodnot, zejména k vnímání života jako nejvyšší hodnoty,
- vede k odpovědnému přístupu ve vztazích k ochraně přírody, přírodních zdrojů a biosféry,
- podněcuje vlastnosti jako tvořivost, aktivita, tolerance, vstřícnost a ohleduplnost v kontextu životního prostředí,
- přispívá ke správnému vnímání estetických hodnot prostředí a utváření zdravého

²⁷ Pastorová, M. a kol. Doporučené očekávané výstupy, Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základních školách, s. 53 – 67.

životního stylu,

- vede k aktivní účasti při ochraně životního prostředí a řešení problémů s jeho ochranou,
- přispívá k citlivému vnímání pohledu na přírodu, přístupu k ní a pozitivnímu přístupu k přírodnímu a kulturnímu dědictví.²⁸

Obrázek 1 - Ukázka didaktické pomůcky pro výuku Environmentální výchovy

Zdroj: <http://www.prurezovatemata.cz/Portals/0/UkazkyMaterialu/fotosynteza.jpg>

6) MEDIÁLNÍ VÝCHOVA

Dané téma je pro žáky ideálním prostředkem pro získání poznatků a dovedností, které se týkají práce s médii a mediální komunikace. Tím jak neustále narůstá počet mediálních příjemců, tím narůstá i důležitost tohoto „Průřezového tématu“ jako zdroje

²⁸ <http://www.hrabyne-skola.cz/index.php?mid=23&rid=32&id=32>

zkušeností, prožívání a poznání. Média se stávají důležitým socializačním faktorem, významně ovlivňují i chování člověka, utváření jeho životního stylu a s tím související kvalitu života. K tomu, aby se jedinec mohl co nejlépe socializovat v daném typu společnosti, je nutné, aby dokázal s mediálními informacemi pracovat, uměl je vyhodnotit a účelně využít podněty, které z těchto informací vychází.

Cílem mediální výchovy je vybavit žáky tzv. „mediální gramotností“, a to na úrovni která odpovídá stupni vzdělání na základních školách. V jejím rámci by měl každý žák být schopen zanalyzovat přenášené informace a sdělení, měl by dokázat samostatně posoudit jejich věrohodnost a zvládnout vyhodnotit jejich komunikační záběr.

V rámci tohoto tématu by měl každý žák během svého výchovně vzdělávacího procesu na základní škole projít oblastmi, které se týkají jazykové komunikace – vnímání verbálního a neverbálního projevu, osvojení základních pravidel veřejné komunikace – dialog, argumentace apod. Další důležitou oblastí je využívání informačních technologií od tištěného projevu, přes rozhlas, televizi až po fenomén dnešní doby, který dosahuje multimediálních rozměrů, a tím je internet. Rovněž správné vnímání, interpretace a kritické hodnocení mediální produkce by mělo být součástí tohoto „Průřezového tématu“.

Vztah ke vzdělávacím oblastem:

- a) jazyk a jazyková komunikace,
- b) informační technologie a komunikační technologie,
- c) umění a kultura.

Tematické okruhy:

- Kritické čtení a vnímání mediálních sdělení – schopnost kritického přístupu k reklamám a mediálnímu zpravodajství, rozlišení důležitosti a chápání podstaty mediálního sdělení a rozlišení zábavních prvků v něm.
- Interpretace vztahu mediálních sdělení a reality – rozlišení různých typů a forem sdělovaných informací, rozlišení rozdílu mezi zprávou a reklamou, mezi fakty

a fikcí.

- Stavba mediálních sdělení – příklady stavby a uspořádání zpráv, srovnávání titulních stran deníků s jejich dalšími sděleními, složení a výběr sdělovaných informací v časopisech pro dospívající děti a mládež.
- Vnímání autora mediálních sdělení – schopnost identifikovat názory a postoje autora mediálního sdělení, kombinace použitých výrazů, zvukových projevů a obrazového vyjádření z hlediska hodnotového významu.
- Fungování a vliv médií ve společnosti – role a postavení médií v každodenním životě člověka, celé společnosti a také v politice.
- Tvorba mediálního sdělení – vhodný výběr a kombinace výrazových prostředků pro tvorbu mediálního sdělení, tvorba sdělení pro školní časopis.
- Práce v realizačním týmu – tvorba týmu, správná komunikace a spolupráce v něm, význam různých věkových kategorií a také různých sociálních skupin v rámci týmu, činnost redakce školního časopisu.²⁹

Přínos k rozvoji osobnosti žáka:

- přispívá k úspěšnému a samostatnému zapojení se do mediální komunikace,
- umožňuje rozvoj schopností, jako analytického přístupu k obsahům mediálního sdělení a také kritického odstupu od nich,
- učí se účelně využívat zdroje informací z mediálních sdělení ke zkvalitnění zábavy a smysluplnému využití volného času,
- umožňuje pochopit cíle a strategie konkrétních mediálních obsahů,
- vytváří představu o vlivu médií v rámci každodenního života v daném regionu,
- vede k rozpoznání platnosti a významu konkrétních argumentací ve veřejné komunikaci,
- rozvíjí schopnost komunikace, zvláště při vystupování na veřejnosti a stylizaci psaného a mluveného slova,
- přispívá k využití vlastního potenciálu při práci v redakčním kolektivu a týmu,
- přispívá k přizpůsobení vlastní činnosti cílům a potřebám týmu,
- rozvíjí citlivé hodnocení vůči stereotypům a předsudkům, které jsou

²⁹ Pastorová, M. a kol. Doporučené očekávané výstupy, Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základních školách, s. 68 – 74.

- v mediálních sděleních obsaženy a způsobů zpracování mediálních sdělení,
- vede k uvědomění si vlastního života, jako určité hodnoty a odpovědnosti za její naplnění,
 - pomáhá ke svobodnému vyjádření vlastních postojů, ke vhodnému způsobu jejich formulování a prezentace.³⁰

Shrnutí:

Tato kapitola byla věnována „Průřezovým tématům“, která jsou zařazována do ŠVP jednotlivých základních škol, na základě RVP pro základní vzdělávání. Úvod této kapitoly byl věnován tomu, jakým způsobem je možné v rámci výchovně vzdělávacího procesu na základních školách „Průřezová témata“ do výuky zařadit, resp. jakých metod lze při jejich realizaci využít. Druhá část v této kapitole byla věnována jednotlivým oblastem „Průřezových témat“ tak, jak stanoví RVP pro základní vzdělávání. Zde byla uveden stručná charakteristika jednotlivých témat s nadefinováním tématických okruhů, kterých se dané téma týká a oblastí, které převážně zasahuje. Kromě uvedeného byl u každého tématu uváděn i předpokládaný přínos pro pozitivní rozvoj osobnosti žáka.

Na závěr je však důležité podotknout, že průřezová témata se prolínají všemi vzdělávacími oblastmi. U každého „Průřezového tématu“ však vždy existuje několik vzdělávacích oblastí, které jsou svým významem a obsahem „primárnější“ a na ty je kladen větší důraz než na oblasti ostatní. Pro snazší pochopení výše citovaného nabízím níže uvedenou jednoduchou tabulku.

30 <http://www.hrabyne-skola.cz/index.php?mid=23&rid=32&id=32>

Tabulka 1

Vzdělávací oblasti	Jednotlivá průřezová témata					
	Osobnostní a sociální výchova	Výchova demokratického občana	Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech	Multi-kulturní výchova	Environmentální výchova	Mediální výchova
Jazyk a jazyková komunikace	X	X	X	X	X	X
Informační a komunikační technologie	X	X	X	X	X	X
Člověk a společnost	X	X	X	X	X	X
Člověk a příroda	X	X	X	X	X	X
Umění a kultura	X	X	X	X	X	X
Člověk a zdraví	X	X	X	X	X	X
Člověk a svět práce	X	X	X	X	X	X

Legenda: **X** – primární oblasti vzdělávání

X – sekundární oblasti vzdělávání

Zdroj: Zpracováno autorem

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. VÝZKUM PROVEDENÝ MEZI PEDAGOGY ZÁKLADNÍCH ŠKOL

Tento výzkum navazuje na předchozí teoretickou část, která se týkala aplikace „Průřezových témat“ na základních školách v České republice. Tento výzkum se týká jednoho z těchto témat, kterým je oblast *multikulturní výchovy*. Tuto oblast jsem pro svůj výzkum zvolil z toho důvodu, že v regionu, ve kterém bydlím, se výrazně v posledních letech navýšil počet osob s odlišným kulturním základem, a proto je toto téma na Blanensku velmi aktuální.

Výzkum probíhal v roce 2012 a zúčastnilo se ho celkem 65 pedagogů, z nichž pět se účastnilo tzv. „Převýzkumu“ a zbylých 60 vlastního výzkumu, z nichž bylo vybráno zcela náhodně 40 osob tak, aby byla zajištěna reprezentativnost vzorku zkoumaných osob a současně zajištěny početní kvóty pro potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz.

Hlavním cílem empirické části mé bakalářské práce je verifikovat nebo falzifikovat níže uvedené hypotézy:

Hypotéza H1: Zkoumaný vzorek pedagogů má zato, že nevhodné multikulturní školní prostředí má vliv na utváření rasových předsudků u žáků základních škol.

Hypotéza H2: Pedagogové mladší 41 roků, jsou z předchozího studia na vysoké škole lépe odborně připraveni pro výuku multikulturní výchovy na základních školách, než jejich starší kolegové.

Sekundárně má pak praktická část této práce zjistit od respondentů jejich pohled na oblast multikulturní výchovy tak, jak ji znají ze své pedagogické praxe.

Data získaná z tohoto výzkumu jsem zpracoval a jejich výsledky jsou uvedeny níže v tomto textu.

4.1 METODOLOGIE VÝZKUMU

V rámci tohoto výzkumu jsem využil metodu kvantitativního získávání dat. Konkrétně šlo u strukturovaný dotazník, kde některým otázkám byly přiřazeny možné odpovědi, na ostatní otázky respondenti odpovídali pomocí škálových stupnic.

Tento výzkum probíhal mezi pedagogy základních škol na Blanensku. Celkem se tohoto výzkumu zúčastnilo, jak bylo uvedeno výše, zúčastnilo 65 osob. V rámci „předvýzkumu“, kterým jsem si chtěl ověřit smysluplnost otázek v použitém dotazníku, ale také jejich vypovídající hodnotu, zda poskytují potřebná data pro získání výsledků, potřebných k ověření stanovených cílů.

Tento předvýzkum jsem nejprve provedl se třemi pedagogy a po vyhodnocení dat získaných z dotazníku, jsem zjistil, že dvě z otázek, použitých v tomto dotazníku nabízí dvousmyslnou odpověď. Proto jsem otázky přepracoval tak, aby jejich odpovědi měly pro výsledky výzkumu relevantní vypovídající hodnotu. Poté jsem dotazník, v rámci předvýzkumu, použil pro kontrolu ještě dvěma dalším pedagogům. Takto získané výsledky již obsahovaly data, na jejichž základě bylo možné dotazník správně vyhodnotit. Upravený dotazník, jsem tak již použil pro vlastní provedení výzkumu. Použitý dotazník je obsahem Přílohy PI.

Analytická jednotka

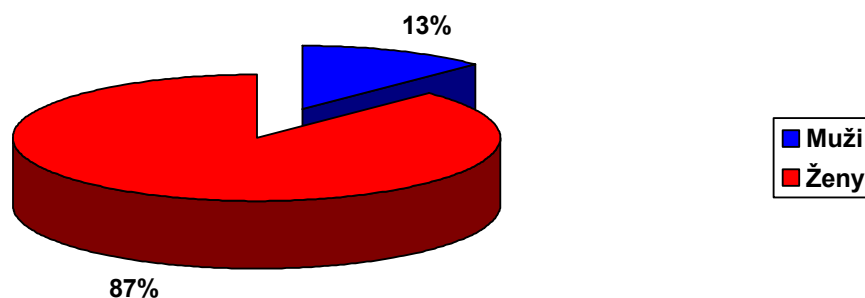
Zkoumaný vzorek tvořilo 40 pedagogů, kteří aktivně realizují pedagogickou činnost v rámci některé ze základních škol na Blanensku. Tento vzorek byl vytvořen zcela náhodným výběrem z původních 60 respondentů, kteří se výzkumu účastnili, a to z toho důvodu, aby mohlo dojít k ověření hypotézy H2, která měla návaznost na věk zkoumaných osob. Náhodnost tohoto výběru měla zajistit výběrovost a současně reprezentativnost zkoumaného vzorku osob.

4.2 VÝSLEDKY DOTAZNÍKU

Na následujících stránkách této bakalářské práce se pokusím o stručnou prezentaci dat zjištěných v rámci proběhlého výzkumu.

1) Jakého jste pohlaví?

- a) muž,
- b) žena.

Graf 1

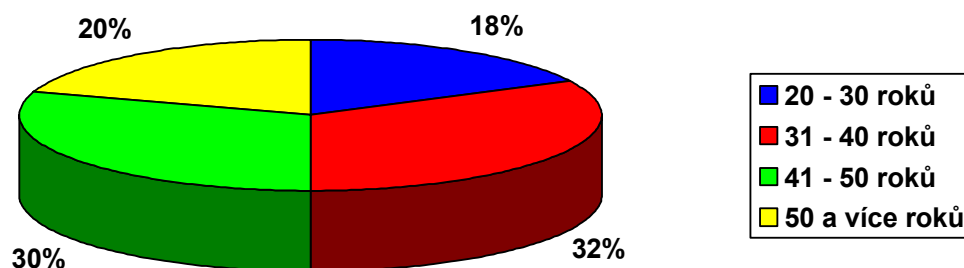
Zdroj: zpracováno autorem

Úvodní otázka nemá zásadní vliv na výsledky tohoto výzkumu. Spíše poukazuje na rozložení pedagogického sboru v našem základním školství v rámci jednotlivých pohlaví. V tomto případě tak šlo o 35 žen a pouze 5 mužů.

2) Jaký je váš věk? (skutečný věk v době vyplňování dotazníku)

- a) 20 – 30 roků,
- b) 31 – 40 roků,
- c) 41 – 50 roků,
- d) 51 a více roků.

Graf 2

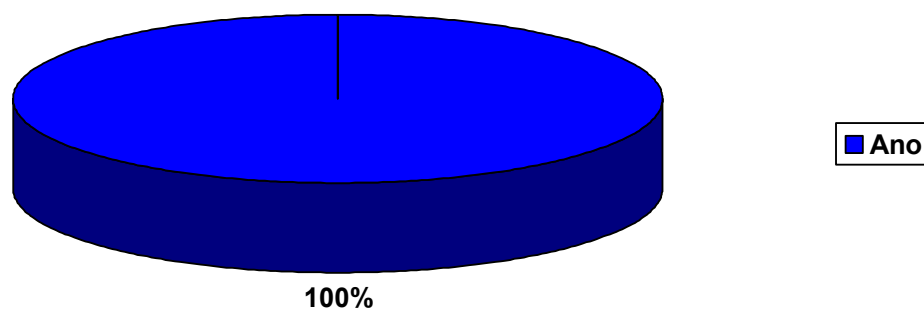
Zdroj: zpracováno autorem

Zde je patrné věkové rozvrstvení respondentů, kteří se výzkumu účastnili. Z původního vzorku 60 respondentů bylo vybráno do výzkumného vzorku 40 z nich tak, aby byly splněny podmínky pro ověření platnosti H2. 50% těchto respondentů tak tvořili pedagogové do 41 let věku a 50% jejich starší kolegové. Tomu odpovídají i znázorněné grafické hodnoty.

3) Jsou na vaší škole žáci s odlišnou kulturou?

- a) ano,
- b) ne.

Graf 3

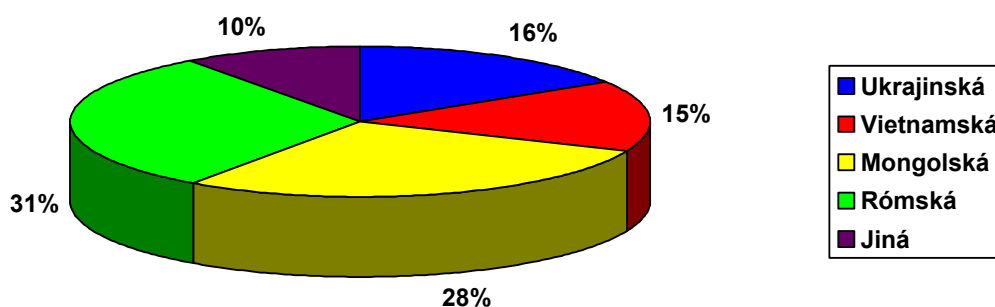
Zdroj: zpracováno autorem

Zde se projevuje nárůst přílivu rozdílných kultur do blanenského regionu, tak jak bylo uvedeno v úvodu výzkumu. Na všech školách, kde respondenti působí se objevují žáci s odlišnými kulturními vzorci.

4) Žáci, jakých odlišných kultur navštěvují vaši školu? (můžete označit i více odpovědí)

- a) ukrajinská,
- b) vietnamská,
- c) mongolská,
- d) rómská,
- e) jiná (uved'te prosím jaká)

Graf 4

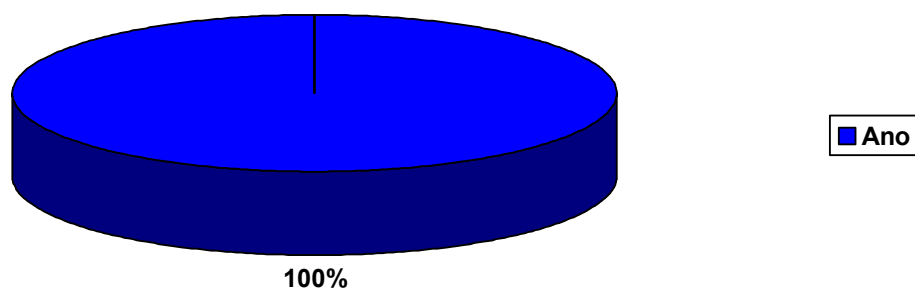
Zdroj: zpracováno autorem

Výše uvedený graf znázorňuje procentuelní vyjádření toho, jaké složení žáků a národních kultur se na základních školách v blanenském regionu v současné době objevují. Převaha rómské komunity se dala předpokládat, ovšem na Blanensku se projevuje trend spočívající v nárůstu mongolské minority, která souvisí s migrací této východní kultury směrem na západ. Tento trend je trvalejšího charakteru a zřejmě nebude dlouho trvat a tato minorita brzy na Blanensku nahradí, co do četnosti žáků v základních školách, komunitu rómskou. Mezi jiné národní kultury, účastníci se edukačního procesu na základních školách Blanenska, potom pedagogové zařadili děti národnosti ruské, slovenské a kyrgystánské.

5) Máte, v rámci své praxe (učení ve třídě), zkušenosti s těmito žáky odlišných kultur?

- a) ano,
- b) ne.

Graf 5

Zdroj: zpracováno autorem

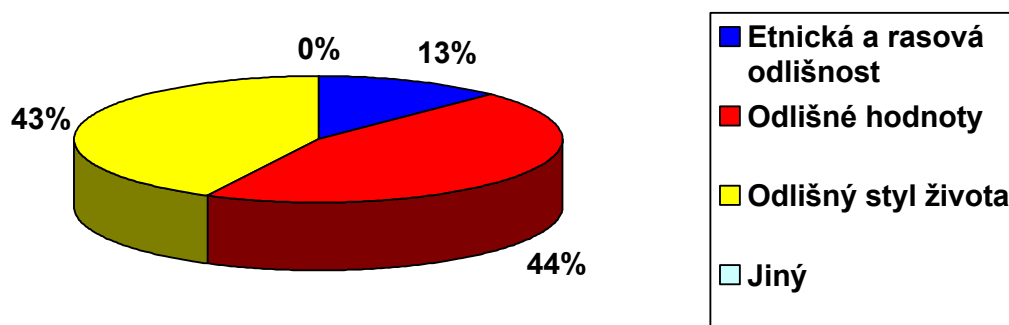
I zde se projevuje fakt, že se v základních školách na Blanensku, ve stále větší míře, projevuje příliv nových žáků z řad cizinců, s čímž souvisí i příliv nových kultur do edukačního procesu. Všichni učitelé odpověděli kladně, tzn. že celý zkoumaný vzorek má osobní praktickou zkušenost, získanou v rámci své profese, se žáky, kteří se svojí kulturou odlišují od majority.

6) Jaký je, dle Vašeho názoru, nejčastější faktor, který utváří rasové postoje žáků základních škol?

- a) etnická a rasová odlišnost,
- b) odlišný životní styl,

- c) odlišné hodnoty,
 d) jiný (uveďte prosím jaký)

Graf 6

Zdroj: zpracováno autorem

Zde jsem se dostal v rámci výzkumu k velice zajímavým datům. Byť bych obecně očekával, že etnická a rasová odlišnost výrazně převýší ostatní nabízené možnosti, opak je, dle názoru pedagogů pravdou, kdy pouze 5 pedagogů uvedlo tento faktor jako nejčastější pro utváření postojů u žáků základních škol. Naopak překvapivě vyrovnané jsou odpovědi, které jako podstatný faktor pro utváření výše uvedených postojů uvádí odlišný styl života (17 pedagogů) a odlišné hodnoty (18 pedagogů). Z výše uvedeného vyplývá, že etnická či rasová odlišnost je, z pohledu pedagogů, nejslabším faktorem pro utváření postojů u žáků základních škol. Je zajímavé, že respondenti nevyužili možnosti d) (jiný) a žádný další faktor, který by mohl postoje dětí na základních školách ovlivnit neuvědli.

7) Jak byste ohodnotil/a stav etnického vědomí, mezi žáky vaší školy?**Tabulka 2**

stupnice	1	2	3	4	5	6	7
odpověď	8	25	7	x	x	x	x

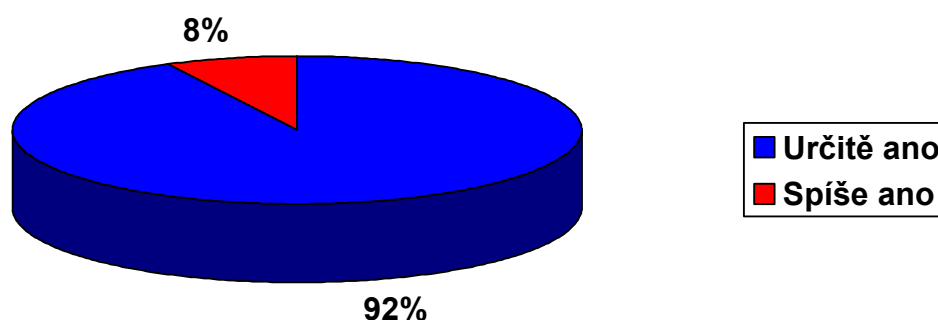
Zdroj: zpracováno autorem

Z výsledků tab. 1 jednoznačně vyplývá, alespoň podle pedagogů účastnících se výzkumu, že stav etnického vědomí mezi žáky je v rámci základních škol na celkem vysoké úrovni, a to z toho důvodu, že všichni respondenti využili prvních tří stupňů k ohodnocení této otázky. Většina se shodla na úrovni stupně 2 (25 respondentů), stupeň jedna zvolilo 8 zkoumaných osob a stupeň tři, celkem 7 zkoumaných osob. Pozitivní je fakt, že žádný z pedagogů si nemyslí, že etnické vědomí žáků jejich základní školy se nenachází v záporných hodnotách.

8) Posuďte, do jaké míry dokáže ovlivnit, dle Vašeho názoru, nevhodné multikulturní školní prostředí utváření rasových předsudků u žáků základních škol?

- a) určitě ano,
- b) spíše ano,
- c) nevím,
- d) spíše ne,
- e) určitě ne.

Graf 7

Zdroj: zpracováno autorem

Stěžejní otázka pro potvrzení či vyvrácení H1. Současně je tato otázka významná i ze **sociálně pedagogického** hlediska, kdy vlivy prostředí, tedy nepřímé působení v rámci výchovně vzdělávacího procesu člověka, hrají významnou roli v rozvoji všech složek osobnosti každého z nás. Jak je z **grafu 7** patrné, i pedagogičtí pracovníci jsou přesvědčeni o tom, že nevhodné (negativní) multikulturní prostředí ve školském zařízení může výrazně ovlivnit vznik rasových předsudků u žáků základních škol.

9) **Označte, do jaké míry, dle Vašeho názoru, řeší otázky multikulturní výchovy Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání?**

Tabulka 3

stupnice	1	2	3	4	5	6	7
odpověď	x	14	25	1	x	x	x

Zdroj: zpracováno autorem

Zde se významná část respondentů shodla na stupni 2 a 3. Jeden z respondentů potom označil odpověď na tuto otázku stupněm 4. Varující však je, že ani jeden z respondentů neohodnotil to, jak řeší RVP multikulturní výchovu stupněm 1. Na druhou stranu stupně

5-7 zůstaly v tomto případě rovněž nevyužity. Lze tak tedy odvodit, že pedagogové jsou spíše spokojeni s tím, jak RVP tuto oblast řeší, ale současně by uvítali pozitivní změny v RVP tak, aby lépe kopíroval potřeby současné společnosti.

10) Na jaké úrovni, dle Vašeho názoru, je zajištěno vzdělávání cizinců na vaší škole?

Tabulka 4

stupnice	1	2	3	4	5	6	7
odpověď	3	34	3	x	x	x	x

Zdroj: zpracováno autorem

I v případě této otázky jsou pedagogové spíše spokojeni se stavem vzdělávání cizinců na svých domovských základních školách. Nejčastěji potom zvolili při hodnocení stupeň 2. Stupeň 1 a 3 pak zvolili v obou případech 3 respondenti.

11) Ohodnoťte, na uvedené stupnici, do jaké míry Vás předchozí pedagogické studium na vysoké škole připravilo pro realizaci multikulturní výchovy v rámci edukačního procesu na základní škole.

Tabulka 5

stupnice	1	2	3	4	5	6	7
odpověď	x	14	6	x	x	4	16

Zdroj: zpracováno autorem

Odpověď na tuto otázku, ve spojení s otázkou č. 2 (věk respondentů) je stěžejní pro verifikaci H2. Zajímavý je v tomto případě fakt, že všechny osoby zkoumaného vzorku do 41 roků zvolili stupeň svého hodnocení 2 nebo 3. Na druhou stranu všichni jejich starší kolegové využili stupňů z konce škály, jinými slovy řečeno, jejich příprava na

vysokých školách v rámci jejich studia pro výuku multikulturní výchovy nebyla na příliš vysoké úrovni, což samozřejmě může vyplývat z období, kdy svoje studium absolvovali, ve kterém řešení tohoto problému nebylo tak zásadní otázkou, jako je tomu v současné globalizované společnosti.

12) Sebekriticky, prosím, zhodnoťte, zda jste, dle Vašeho názoru, dostatečně vybaven/a kompetencemi pro multikulturní výchovu v rámci edukačního procesu na základní škole?

Tabulka 6

stupnice	1	2	3	4	5
odpověď	32	7	1	x	x

Zdroj: zpracováno autorem

I zde můžeme být s výsledky výzkumu spokojeni. Převážná část, a to celkem 32 respondentů hodnotí svoje kompetence, tedy svoje schopnosti k multikulturní výchově stupněm 1, což je pozitivní nejen z pohledu výzkumu, ale především z pohledu praktické realizace této výchovy na základních školách.

Závěrečné shrnutí výzkumu

Všechna data získaná v rámci tohoto výzkumu, byla podrobena pečlivé analýze a její výsledky poslouží k vyhodnocení celého výzkumu, který je uveden v následujícím textu této bakalářské práce.

4.3 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Výzkum byl proveden v roce 2012 s respondenty, kteří jsou aktivními pedagogy na základních školách v blanenském regionu. Jejich výběr pro účast na tomto výzkumu byl popsán již v úvodu této kapitoly, proto na tomto místě pouze zopakují, že se ho účastnilo 40 pedagogů, z nichž 50% tvořila skupina respondentů ve věku do 41 roků a druhou polovinu jejich starší kolegové. Tyto počty zkoumaných osob vycházely z předpokladu ověření uvedených hypotéz:

Hypotéza H1: Zkoumaný vzorek pedagogů má zato, že nevhodné multikulturální školní prostředí má vliv na utváření rasových předsudků u žáků základních škol.

Odpověď nato, zda je tato hypotéza platná či nikoli nabízí odpověď na otázku č. 8 dotazníku použitého v rámci tohoto výzkumu. Odpovědi pedagogů v 92% říkali, že určitě ano, zbylých 8% se domnívá, že spíše ano. Ostatních odpovědí nikdo pedagogů nevyužil, proto lze konstatovat na základě výsledků tohoto měření, že výše uvedená hypotéza H1 byla potvrzena a je tedy platná.

Hypotéza H2: Pedagogové mladší 41 roků, jsou z předchozího studia na vysoké škole lépe odborně připraveni pro výuku multikulturální výchovy na základních školách, než jejich starší kolegové.

Součástí dotazníku byla také otázka č. 11, která se respondentů ptala, nakolik je jejich předchozí vysokoškolské studium připravilo na praktickou realizaci multikulturální výchovy. V kontextu s otázkou č. 2, která zjišťovala věk respondentů došlo ke zjištění dat, která jednoznačně potvrdila, že mladší generace pedagogů byla během studia na vysoké škole s touto oblastí výchovy seznámena mnohem více než jejich starší kolegové. Na základě takto získaných dat můžeme potvrdit platnost i hypotézy H2 a považovat ji tak za verifikovanou.

Odpovědi na ostatní otázky byly stručně popsány při rozboru výzkumného dotazníku, vzhledem k tomu, že nebyly podstatné pro verifikaci stanovených hypotéz, nebudu tyto, na tomto místě duplicitně komentovat.

ZÁVĚR

Je nutné si uvědomit, že edukační proces na základních školách je jeden z nejdůležitějších v životě každého člověka. Kompetence, které si žáci osvojí v rámci vzdělání na základní škole, vytváří základ pro jejich další rozvoj v následujících stupních edukace.

Edukační proces na základních školách se týká především dětí, které se jej účastní. Aby tyto děti získali co nejvíce adekvátních kompetencí, vztahujících se k dnešní hektické době, vycházející z globalizovaného světa, bylo nutné zařadit do tohoto výchovně vzdělávacího procesu určitá témata, která v minulosti nebyla obsažena v obsahu povinného základu pro vzdělávání na základních školách.

Nově tedy Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zařazuje do výchovně vzdělávacího procesu na základních školách tzv. „Průřezová témata“, která vyplňují „mezery“ mezi jednotlivými předměty a připravují tak žáka školy k tomu, aby byl schopen se správně orientovat v oblastech osobnostní a sociální výchovy, dále výchovy demokratického občana, myšlení v mezinárodních a globálních souvislostech, také v oblastech multikulturality, enviromentální a mediální výchovy.

A právě význam průřezových témat v našem základním vzdělávání byl stěžejním tématem této bakalářské práce. Osobně se domnívám, že toto téma je z výše uvedených důvodů velmi aktuální a celospolečenské. Tím, že se tato oblast vzdělávání týká celé společnosti a zasahuje do aktuálního dění, můžeme toto téma zařadit i do oblasti sociální pedagogiky.

Důležitým faktorem v rámci celého edukačního procesu je rovněž osobnost pedagoga. Jeho vzájemný pozitivní vztah se žákem, je z pohledu efektivního výsledku celého procesu edukace, naprosto neodmyslitelný. Proto velmi záleží na tomto vzájemném vztahu, kdy na něm v podstatě stojí výsledek celého výchovně vzdělávacího procesu na základních školách.

Kromě vlastních aktérů edukačního procesu na základních školách, musí existovat

nějaký kurikulární základ, na jehož podkladě k celému výchovně vzdělávacímu procesu na základních školách dochází.

Jak otázce osobnosti pedagoga, tak i kurikulárním dokumentům školy jsou sekundárně věnovány zbylé kapitoly teoretické části této bakalářské práce.

Praktická část této práce byla zaměřena pouze na jedno z „Průřezových témat“ a tím byla oblast multikulturní výchovy, kterou jsem se rozhodl zpracovat z důvodu současného trendu, spočívajícího ve zvyšujícím se počtu cizinců v blanenském regionu. Výsledky provedeného výzkumu, jsou pak obsahem poslední části této bakalářské práce.

V úvodu této bakalářské práce byly stanoveny cíle, a to jak pro část teoretickou, tak i praktickou. Tyto cíle byly v obou částech této bakalářské práce splněny a věřím, že tato práce dokáže jejího čtenáře obohatit a přinést mu nové poznatky v oblasti „Významu průřezových témat v rámci současného vzdělávání na základních školách“.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Praha: Sběrka zákonů ČR, 2004.

Vyhláška č. 15/2005 Sb., kterou se stanoví náležitosti dlouhodobých záměrů, výročních zpráv a vlastního hodnocení školy. Praha: Sběrka zákonů ČR, 2005.

Canfield, J., Siccone, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha: Portál, 1998. 1. vydání, 380 s., ISBN 80-7178-194-0

Cílková, E., Schönerová, P. *Náměty pro multikulturní výchovu*. Praha: Portál, 2007. 1. vydání, 168 s., ISBN 978-80-7367-238-6

Hájek, B., Pávková, J. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007. 2. aktualizované vydání, 160 s., ISBN 978-80-7367-268-3

Hrabal, V. ml., Man., F., Pavelková, I. *Psychologické otázky motivace ve škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 1. vydání, 256 s.

Nakonečný, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia Praha, 2000. 1. vydání - dotisk, 287 s., ISBN 80-200-0690-7

Nešpor, K., Csémy, L. *Alkohol, drogy a vaše děti*. Praha: BESIP, 1997. 4 rozšířené vydání, 129 s.

Pastorová, M. a kol. *Doporučené očekávané výstupy, Metodická podpora pro výuku průřezových témat v základních školách*. Praha: VÚP, 2011. 1. vydání, 76 s., ISBN 978-80-87000-76-2

Pávková, J., Hájek, B., Hofbauer, B., Hrdličková, V., Pavlíková, A. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. 3. aktualizované vydání, 231 s., ISBN 80-7178-711-6

Průcha, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2002. 2. přepracované a aktualizované vydání, 488 s., ISBN 80-7178-631-4

Průcha, J. *Multikulturní výchova*. Praha: Triton, 2006. 1. vydání, 263 s., ISBN 80-7254-866-2

Vágnerová, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. 1. vydání, 528 s., ISBN 80-7178-308-0

Fejová, L. *Učitel v pedagogické praxi*. Brno: IMS, 2004.

Mazánková, L. *Typologie výchovných potíží*. Brno: IMS, 2007.

Sýkora, F. *Pedagogická psychologie v učitelské praxi*. Brno: IMS, 2003.

Ministerstvo dopravy. *Bezpečí dítěte v dopravě*. Praha: MD, 2008.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2007.

Informace z webových stránek:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Orbis_pictus_1685_flores.JPG

<http://www.spisovatele.cz/jan-amos-komensky>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Dv%C3%A9jazyk%C5%AF_odev%C5%99en%C3%A9

http://zameklomnice.cz/pdf/implementace/docs/1_rocnik/SOS/PED/vyvoj.pdf

<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/kurikulární>

<http://www.prurezovatemata.cz/Metodikav%C3%BDuky.aspx>

<http://www.hrabyne-skola.cz/index.php?mid=23&rid=32&id=32>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

RVP – Rámcový vzdělávací program

ŠVP – Školní vzdělávací program

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Ukázka didaktické pomůcky pro výuku Environmentální výchovy	54
--	----

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Vzdělávací oblasti	58
Tabulka 2: Četnost odpovědí respondentů na otázku č. 7	67
Tabulka 3: Četnost odpovědí respondentů na otázku č. 9	68
Tabulka 4: Četnost odpovědí respondentů na otázku č. 10	69
Tabulka 5: Četnost odpovědí respondentů na otázku č. 11	69
Tabulka 6: Četnost odpovědí respondentů na otázku č. 12	70

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Odpovědi respondentů na otázku č. 1.....	62
Graf 2: Odpovědi respondentů na otázku č. 2.....	63
Graf 3: Odpovědi respondentů na otázku č. 3.....	63
Graf 4: Odpovědi respondentů na otázku č. 4.....	64
Graf 5: Odpovědi respondentů na otázku č. 5.....	65
Graf 6: Odpovědi respondentů na otázku č. 6.....	66
Graf 7: Odpovědi respondentů na otázku č. 8.....	68

SEZNAM PŘÍLOH

P I. Výzkumný dotazník

PŘÍLOHA PI: VÝZKUMNÝ DOTAZNÍK

1) Jakého jste pohlaví?

- a) muž,
- b) žena.

2) Jaký je váš věk? (skutečný věk v době vyplňování dotazníku)

- a) 20 – 30 roků,
- b) 31 – 40 roků,
- c) 41 – 50 roků,
- d) 51 a více roků.

3) Jsou na vaší škole žáci s odlišnou kulturou?

- a) ano,
- b) ne.

4) Žáci jakých odlišných kultur navštěvují vaši školu? (můžete označit i více odpovědí)

- a) ukrajinská,
- b) vietnamská,
- c) mongolská,
- d) rómská,
- e) jiná (uveďte prosím jaká)

5) Máte, v rámci své praxe (učení ve třídě), zkušenosti s těmito žáky odlišných kultur?

- a) ano,
- b) ne.

6) Jaký je, dle Vašeho názoru, nejčastější faktor, který utváří rasové postoje žáků základních škol?

- a) etnická a rasová odlišnost,
- b) odlišný životní styl,
- c) odlišné hodnoty,
- d) jiný (uveďte prosím jaký)

7) Jak byste ohodnotil/a stav etnického vědomí, mezi žáky vaší školy?

stupnice	1	2	3	4	5	6	7
odpověď							

8) Posuďte, do jaké míry dokáže ovlivnit, dle Vašeho názoru, nevhodné multikulturní školní prostředí utváření rasových předsudků u žáků základních škol?

- a. určitě ano,
- b. spíše ano,
- c. nevím,
- d. spíše ne,
- e. určitě ne.

9) Označte, do jaké míry, dle Vašeho názoru, řeší otázky multikulturní výchovy Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání?

stupnice	1	2	3	4	5	6	7
odpověď							

10) Na jaké úrovni, dle Vašeho názoru, je zajištěno vzdělávání cizinců na vaší škole?

stupnice	1	2	3	4	5	6	7
odpověď							

11) Ohodnoťte, na uvedené stupnici, do jaké míry Vás předchází pedagogické studium na vysoké škole připravilo pro realizaci multikulturní výchovy v rámci edukačního procesu na základní škole.

stupnice	1	2	3	4	5	6	7
odpověď							

12) Sebekriticky, prosím, zhodnoťte, zda jste, dle Vašeho názoru, dostatečně vybaven/a kompetencemi pro multikulturní výchovu v rámci edukačního procesu na základní škole?

stupnice	1	2	3	4	5
odpověď					